

Vetenskapsrådet

GENUSVETENSKAPLIGA PROJEKTANSÖKNINGAR INOM HUMANIORA-SAMHÄLLSVETENSKAP

– en uppföljning av Vetenskapsrådets beredning och utfall år 2004

GENUSVETENSKAPLIGA PROJEKTANSÖKNINGAR INOM HUMANIORA-SAMHÄLLSVETENSKAP

**– en uppföljning av Vetenskapsrådets beredning
och utfall år 2004**

Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning, Hillevi Ganetz

GENUSVETENSKAPLIGA PROJEKTANSÖKNINGAR INOM HUMANIORA-SAMHÄLLSVETENSKAP
– en uppföljning av Vetenskapsrådets beredning och utfall år 2004
Rapporten kan beställas på www.vr.se/publikationer

VETENSKAPSRÅDET
103 78 Stockholm

© Vetenskapsrådet
ISSN 1651-7350
ISBN 91-7307-077-7

Omslagsbild: Ken Welsh/Pressens Bild
Grafisk Form: Erik Hagbard Couchér, Vetenskapsrådet
Tryck: CM Digitaltryck, Sverige 2005

FÖRORD

Vetenskapsrådet har i uppdrag att främja genusforskning och verka för att genusperspektiv får genomslag i forskningen. För detta syfte har regeringen avsatt särskilda medel i rådets budget, uppgående till minst 10 miljoner kronor per år. Vetenskapsrådets styrelse har tillsatt en tvärvetenskaplig kommitté, genuskommittén, som givits en övergripande proaktiv och policyskapande roll. Den identifierar genusforskningens problem, prövar lösningar samt arbetar med frågor kring vetenskaplig kvalitet och internationalisering. På förslag av genuskommittén beslutade Vetenskapsrådet i december 2003 att anförtro beredningen av ansökningar om medel till genusforskning och forskning med genusperspektiv, till de fyra ämnesråden (för humaniora och samhällsvetenskap, för medicin, för naturvetenskap och teknikvetenskap) och till kommittén för utbildningsvetenskap.

Genuskommitténs kontakter med ämnesråden/utbildningsvetenskapliga kommittén under våren 2004 visade att genuskunskapen var mycket varierande. Detta kan självklart medföra svårigheter vid bedömningen av den vetenskapliga kvaliteten hos genusrelaterade ansökningar. Med bl.a. detta som bakgrund har det funnits en oro för att genusforskningen inte blir föremål för lika kompetent bedömning som forskning inom mer etablerade områden.

För att få ett utökat kunskapsunderlag tog genuskommittén initiativ till en uppföljning av 2004 års beredningsarbete/process inom Vetenskapsrådet. Docent Hillevi Ganetz åtog sig uppgiften att granska beredningsprocessen inom delar av humaniora/samhällsvetenskap. Uppföljningen presenteras i föreliggande rapport.

Stockholm september 2005

Britta Lundgren

Ordförande i Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning

TACK

Denna uppföljning initierades av Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning och det mesta av arbetet utfördes under två månader, januari till februari 2005. Uppföljningen har inom kommittén varit föremål för upprepade konstruktiva diskussioner och gemensamt beslut.

Utan hjälp av Vera Novakova, forskningssekreterare på Vetenskapsrådet med ansvar bland annat för genusfrågor, skulle denna uppföljning aldrig kunna ha gjorts. Tack också till Pia Siirala för råd och dåd samt alla på Vetenskapsrådets analysenhet som bistått med goda råd, läsning, svar på frågor och siffror. Ett särskilt tack till Ulf Sandström och Margareta Larsson för viktiga synpunkter och Carolyn Glynn för hennes noggranna, kritiska läsning och pedagogiska hjälp med tabeller.

Hillevi Ganetz september 2005

INNEHÅLL

BAKGRUND	6
Uppföljningens syfte	6
Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning	8
Genusforskningens bakgrund	10
Definitioner: genusforskning, genusperspektiv, genusaspekt	12
GENUSKRYSSSENS FÖRDELNING	15
Genuskryssens fördelning – alla ämnesråd	15
HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA ÄMNESRÅDET	17
Genuskryssade ansökningar inom HS	17
Sökandes användning av begreppen genus/genusperspektiv	18
Beredningsgruppernas användning av begreppet ”genus”	24
Success rates	32
Beviljade medel för genusforskningen 2004	34
DEN SÄRSKILDA UTLYSNINGEN I GENUSPERSPEKTIV INOM RÄTTSVETENSKAP	37
Beredningsgruppens genuskompetens och handläggning av ärendet	38
Problem 1: det sammanfattande sifferomdömet	38
En extern sakkunnigs granskning	41
Problem 2: hanteringen av överblivna medel	43
HANTERINGEN AV GENUSKRYSSADE ANSÖKNINGAR	45
SLUTKOMMENTAR	48
REFERENSER	49
APPENDIX	50
Jämställdhetsiffror ansökningsomgång 2004	50

BAKGRUND

Uppföljningens syfte

Med en budget på cirka två och en halv miljarder kronor per år är Vetenskapsrådet den enskilt största statliga finansören av svensk grundforskning. Forskningsprojekt vid svenska universitet och högskolor som får stöd från Vetenskapsrådet initieras i huvudsak av forskare själva. Stödet fördelas av ämnesråden och Utbildningsvetenskapliga kommittén till den forskning som har högst vetenskaplig kvalitet och bäst främjar förnyelsen av svensk grundforskning. Fördelningen sker genom ett så kallat peer reviewförfarande, ett system för kvalitetsbedömning och prioritering i ett stort antal beredningsgrupper där erkänt framstående forskare bedömer andra forskares ansökningar.

(Vetenskapsrådets hemsida, www.vr.se kontrollerad 050118)

Vetenskapsrådet är en myndighet som inrättades år 2001. Inom Vetenskapsrådet finns tre ämnesråd – ett för humaniora och samhällsvetenskap (HS), ett för medicin (M) och ett för naturvetenskap och teknikvetenskap (NT) – samt två ämnesrådsliknande kommittéer med samma befogenheter som ämnesråden, nämligen en utbildningsvetenskaplig kommitté (UVK) och en kommitté för forskningens infrastrukturer.

Som framgår ovan av citatet från Vetenskapsrådets hemsida fördelar rådet cirka två och en halv miljarder kronor till svensk grundforskning, varav en del går till den forskning som på olika sätt fokuserar genus – medel som erövrar i allmän konkurrens med andra typer av forskning. Rådet handlägger även en summa på 10 miljoner kronor årligen som regeringen särskilt anvisat för genusvetenskaplig forskning. Denna uppföljning är initierad av Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning, eller kortare genuskommittén, som svar på frågor ställda i Vetenskapsrådets styrelse om beredningen och utfallet av genusvetenskapliga projektansökningar, inklusive de av regeringen anvisade medlen för genusvetenskaplig forskning.

Blanketterna för 2004 års ansökningsomgång för forskningsansökningar till Vetenskapsrådet var försedda med en ruta som kunde kryssas i om de anslagssökande själva ansåg att projektet ”berör frågor rörande genus/genusperspektiv”. Rutan var inte avsedd att vara obligatorisk – en vanlig missuppfattning, skulle det visa sig i efterhand – utan var tänkt att fungera som underlag för uppföljningar likt denna. Detta framgick också i de anvisningar från Vetenskapsrådet som utformades för att underlätta ansökningsförfarandet.¹

Denna uppföljning är den första i sitt slag och hade inte varit möjlig om inte rutan för genuskryss funnits, då den begränsar ett material som i annat fall varit ohanterligt stort – det inkom totalt 4866 ansökningar till Vetenskapsrådet ansökningsomgång 2004. Det ska påpekas att uppföljningen inte fokuserar jämställdhetsfrågor och -siffror då Vetenskapsrådets årsredovisningar på ett utförligt sätt behandlar dessa aspekter. Dock återges här några grundläggande fakta i uppföljningens appendix, då jämställdhet och genusforskning är så nära sammanlänkade och av varandra beroende företeelser.

Uppföljningen måste ses mot bakgrund av den historik som skisseras nedan av genuskommitténs verksamhet. Då kommittén inte längre har insyn i hur projektansökningar med genusvetenskapligt perspektiv behandlas, vill kommittén på detta sätt följa upp dels att de av regeringen anvisade medlen för genusvetenskaplig forskning (se nedan) fördelas på bästa möjliga sätt och dels undersöka beredningen och utfallet av projektansökningar med genusperspektiv eller liknande över huvud taget. Uppföljningen har dock kommit att speciellt fokusera forskningsansökningar ställda till det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesrådet (i försättningen HS). Detta har sin bakgrund i att arbetet är utfört under begränsad tid, vilket gör att även materialet måste begränsas. Då HS är det ämnesråd som får ta emot flest genuskryssade forskningsansökningar valdes detta ämnesråd för ett närmare studium. Även beredningen och utfallet av de örönmärkta anslagen från år 2004, som var koncentrerade till en rättsvetenskapliga specialutlysning, handlades av HS' ämnesråd.

De syften som styr uppläggningsen är följande:

- 1) Att kartlägga hur stor andel av samtliga ansökningar som "genuskryssats" och hur de fördelas sig inom respektive ämnesråd.
- 2) Att ur ett genusperspektiv särskilt analysera de ansökningar som faller inom ramen för HS. Dels undersöks a) alla genuskryssade ansökningar inkomna till HS och en översikt görs av vad de anslagssökande själva menar är genusperspektiv eller liknande genom att de första två sidorna i ansökningarna analyseras. Dels görs en djupare analys av b) de forskningsprojekt som beviljats anslag: hur de har bedömts av beredningsgrupperna och hur de kan bedömas ur ett genusperspektiv.
- 3) Att undersöka utfallet av specialutlysningen 2004, inriktad på genusperspektiv inom rättsvetenskap. Dels undersöks a) vilka kvalitetskriterier som använts av de sakkunniga i bedömningen av ansökningarna och de sakkunnigas egen genuskompetens. Dels analyseras b) själva ansökningarna vad gäller måttet av rätts- och genusvetenskaplig kompetens, både vad det gäller de sökande och själva forskningsansökan.

¹ Under rubriken "Genusperspektiv" återfanns följande text i de generella anvisningarna för utlysningen 2004: "Den sökande skall alltid överväga om genusaspekter aktualiseras i de frågeställningar som bearbetas i projektet. Om så är fallet skall i ansökan redovisas vilka dessa är och hur de kommer att behandlas i forskningsarbetet."

Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning

Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning är en sammansättning av genuskompetenta forskare från olika discipliner som liksom Vetenskapsrådet i sin helhet bildades år 2001. Den sorterar direkt under rådets styrelse. Genuskommittén, liksom de 10 miljoner kronor årligen, av regeringen anvisade medel för genusvetenskaplig forskning, följde så att säga med i boet då Forskningsrådsnämnden (FRN) upplöstes och uppgick i Vetenskapsrådet.² Av genuskommitténs nuvarande instruktion (se nedan) framgår att dessa medel kan användas för att stimulera "genusperspektiv inom delområden där sådant perspektiv behövs eller inte är tillräckligt utvecklat".

Den årliga summa som fördelas speciellt till genusvetenskaplig forskning är alltså 10 miljoner kronor, men de fördelas över tre år – det antal år som i de flesta fall forskningsanslag beviljas för. Detta innebär att det varje enskilt år finns begränsat utrymme (cirka 3 miljoner kronor) för nya projekt då resterande summa redan är in-tecknad av tidigare beviljade, pågående forskningsprojekt. Det bör påpekas att de för genusforskning öronmärkta miljonerna har ifrågasatts inom forskarsamhället med argument om statlig styrning, påtvingade teoretiska perspektiv med mera. Denna uppföljning avser inte att närmare diskutera frågan, men här ska dock betonas att de öronmärkta pengarna, på grund av att de relativt sett utgör en mycket ringa summa (de utgjorde 0,4% av de 2,5 miljarder kronor Vetenskapsrådet fördelade år 2004), inte förmår styra forskningen i sin helhet. Dock kan de öronmärkta anslagen sägas på ett (jämförelsevis) tämligen blygsamt sätt uppmuntra till ett genusperspektiv.

Som förut omnämnts var 2004 års ansökningsblanketter försedda med en ruta som kunde kryssas i av den sökande om han eller hon ansåg att det egna projektet "berör frågor rörande genus/genusperspektiv". Men även mellan åren 2001-2003 fick de anslagssökande själva bedöma och markera om de ansåg att deras forskning hade ett genusperspektiv eller dylikt, men det skedde inte i form av en ruta som kunde ikryssas. Syftet var att markeringen skulle fungera som en indikation om att ansökningsen skulle beredas av Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning och att det gällde de särskilda medlen för genusvetenskaplig forskning.

År 2001 utlystes de öronmärkta medlen med en specialinriktning mot genusforskning inom medicin, hälsa och vård. Det året bereddes ansökningarna

² Regeringens regleringsbrev för Vetenskapsrådet 2004 uttrycker att ett av målen är att "Vetenskapsrådet skall verka för att genusperspektiv får genomslag i forskningen". Det återrapporteringskrav som återfinns är att Vetenskapsrådet ska "Redovisa och kommentera genomförda och planerade insatser i förhållande till målet. Av redovisningen skall framgå hur de särskilda medel som avsatts för genusforskning utnyttjas, samt på vilket sätt Vetenskapsrådet arbetat vid fördelningen av medlen".

enbart av genuskommittén. 2002 års utlysning fokuserade åter medicin, hälsa och vård, men även genusvetenskaplig teori- och begreppsutveckling. Dessa ansökningar granskades av både genuskommittén och berörda beredningsgrupper inom humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesrådet. Diskussioner uppstod om bedömningen av ansökningarnas kvalitet då genuskommittén granskade ansökningarna ur ett genusvetenskapligt perspektiv medan beredningsgrupperna i vissa fall gjorde sin bedömning utifrån andra kriterier. Året därpå utlystes medlen enbart inriktade mot genusvetenskaplig teori- och begreppsutveckling och ansökningarna granskades av enbart genuskommittén. 2004 års specialutlysning fokuserade rättsvetenskap. Från och med 2004 prövas en ny fördelning av beredningsarbetet, vilket innebär att ansökningar med genusperspektiv och genusforskning bereds inom ämnesråden. Genuskommitténs roll har därmed blivit annorlunda än förut. Kommittén granskar idag inte ansökningar om forskningsanslag, utan dess syfte och uppgifter uttrycks enligt nedan (Instruktion för kommittén för genusforskning vid Vetenskapsrådet 031210):

- § 1 Kommittén är underställd Vetenskapsrådets styrelse och har till syfte att verka för att genusperspektiv får genomslag i forskningen. Kommitténs roll skall vara proaktiv och policyskapande. Arbetet bör fokuseras på att öka hela vetenskapssamhällets förståelse och stöd samt att underlätta igångsättning av forskning med genusperspektiv inom delområden där sådant perspektiv behövs eller inte är tillräckligt utvecklat.
- § 2 Kommittén skall också följa utvecklingen, integrationen av genusforskningen som ett kompetensområde samt biträda styrelsen och ämnesråden med genusvetenskaplig kompetens. /.../

Den nuvarande genuskommittén har i linje med sina instruktioner arbetat fram dels en mindre broschyr som riktar sig till vetenskapssamhället kallad "Genusforskning i korta drag" och dels en bok som behandlar genusforskningens frågor, villkor och utmaningar.³ Man har också anordnat interna seminarier för Vetenskapsrådets ämnesråd och personal för att informera om vad genusforskning och genus kan vara, samt initierat denna uppföljning som svar på de frågor om utfallet för genusforskningsansökningar som ställts i Vetenskapsrådets styrelse. Man har också ställt sin kompetens till förfogande för ämnesråd och beredningsgrupper då genuskommittén ska fungera som en resurs i ämnesrådets bedömning av genuskompetens. Så har dock inte blivit fallet. Inga ämnesråd eller beredningsgrupper hade under 2004 efterfrågat kommitténs kompetens.

³ Thurén, Britt-Marie (2003): *Genusforskning – frågor, villkor och utmaningar* (Vetenskapsrådet) samt *Genusforskning i korta drag* (Vetenskapsrådet 2004).

Genusforskningens bakgrund

Det som idag kallas genusforskning har sina rötter i den *kvinnoforskning* som växte fram på universiteten under 1970-talet och som var sammanflätad med den politiska rörelse som kallas *feminism*.⁴ Och så är det än idag: forskarna på universiteten har ofta kontakter med den feministiska rörelsen eller kallar sig själva feminister. Men alla genusforskare är inte feminister, lika lite som alla feminister är genusforskare.

Det var alltså forskare, oftast kvinnor, som på 1970-talet började kritisera forskningens som det hette "könsblindhet", det vill säga att man inom olika discipliner, som exempelvis historia och psykologi, bortsett från kvinnors liv, kunskaper och specifika levnadsförhållanden. Vad man började göra då var att medelst forskning fylla igen de kunskapsluckor som uppstått. Man började också utforma teorier och metoder lämpliga för att analysera kön, vilket ofta var synonymt med kvinnor. Denna typ av forskning kan kallas "tilläggsforskning" – man lägger till kunskap om kvinnor till den redan existerande forskningen som oftast handlar om män. Den här typen av forskning finns fortfarande i de flesta ämnen. Ett bra exempel på ett ämne som började tidigt med kvinnoforskning och där tilläggsforskningen fortfarande är aktuell, parallellt med andra inriktningar, är litteraturvetenskapen där tilläggsforskningen nog kan sägas ha nått sin högsta punkt med det omfattande verket *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*.

Tilläggsforskningen ledde inte bara till ett framlyftande av "vanliga kvinnor" samt till exempel kvinnliga författare, musiker, konstnärer och journalister, utan också till att forskare började fundera över *varför* kvinnor uteslutits inom forskningen. Man började alltså ställa frågor om själva vetenskapen *i sig*, om det möjligen fanns inbyggt i vetenskapen att vissa perspektiv ansågs som giltiga och värda att forska på, medan andra uteslöts. Denna stora vetenskapshistoriska, -kritiska och -teoretiska diskussion pågår fortfarande och handlar idag inte enbart om kön, utan också om etnicitet, sexualitet och klass.

Den vetenskapskritiska frågan gick också hand i hand med att man började titta på kvinnors villkor på universiteten – man började diskutera kvinnliga forskares villkor på universiteten som arbetsplats. Det *jämställhetsarbete* som fortfarande bedrivs på universiteten och som till exempel syftar till att öka kvinnors representation på alla nivåer inom universiteten, har alltså sina rötter här.

⁴ Följande mycket komprimerade redogörelse för genusforskningens framväxt bygger på Thurén (2003) och broschyren *Genusforskning i korta drag* (Vetenskapsrådet 2004).

Jämställdhetsarbete ska inte förväxlas med jämställdhetsforskning. Man brukar säga att *jämställdhet* är det mål som nås genom just jämställdhetsarbete. Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma rättigheter och skyldigheter, ekonomiskt, politiskt, socialt, kulturellt och så vidare. Det man gör inom det som brukar kallas *jämställdhetsforskning* är därför ofta inriktad på ojämlikheter eller orättvisor mellan könen, som exempelvis löner och viss lagstiftning.

Inom engelskan har man sedan länge skiljt mellan "sex" och "gender". Där står "sex" för det biologiska könet, medan "gender" står för det kulturella och samhälleliga könet. I de svenska diskussionerna började man på 1980-talet lyfta fram den analytiska nyttan med denna åtskillnad och 1988 introducerade Yvonne Hirdman i en artikel i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* begreppet "genus" på allvar (namnet på tidskriften är för övrigt tidstypiskt, den startades 1980). Hirdman diskuterar begreppet i förhållande till vad hon kallar genusystemet. I efterhand har dock begreppet genus så att säga lösgjort sig från Hirdmans mer specifika användning och kommit att stå för sig självt. Dess tillskyndare menar att begreppet öppnar för framför allt två viktiga dimensioner: för det första innefattar det både män och kvinnor samt den asymmetriska (makt)relationen mellan dem. För det andra signalerar begreppet genus att kön inte är reducerbart till biologin utan socialt och kulturellt strukturerat. Begreppet genus har idag slagit igenom brett i forskningsvärlden och med ordet genus avses alltså för det mesta det kulturellt och socialt skapade könet, det som "görs", medan kön ofta reserveras för det biologiska könet, det som "är". Men det innebär inte att biologin förnekas – något som genusforskningen ofta (felaktigt) anklagas för. Även föreställningar om kroppen, som exempelvis biologiska beskrivningar av människokroppen, har kulturella och sociala konsekvenser. Kropp och biologi ingår i genus. Men de är inte givna utgångspunkter, utan en *del* av det som ska undersökas.

Det ska understrykas att inte alla forskare använder termen genus. Vissa använder bara begreppet kön då de menar att det är en illusion att det går att skilja biologiskt och sociokulturellt kön åt. Det biologiska könet kan bara förstås genom de föreställningar vi har om det, menar dessa forskare. Alltså är kön också genus. Politiker och politiska organisationer använder ofta inte begreppet genus utan "gender". Då avses med ordet gender det som genusforskarna menar är genus, alltså socialt och kulturellt konstruerat kön. Vilken term man nu använder är det ingen stor konflikt om – huvudsaken är, som många forskare påpekar, att man alltid gör klart vad man talar om, vare sig man använder kön eller genus (eller gender) för att beteckna det sociala och kulturella könet.

I och med att benämningen på fältet har breddats så har också en dörr öppnats för andra forskningsinriktningar intresserade av kön. Man brukar säga att genusforskningen idag omfattar jämställdhetsforskning (orättvisor i samhället som har med kön att göra och förslag på åtgärder mot detta), kvinnoforskning (kvinnor och femininitet), feministisk forskning (emancipatorisk forskning med maktfokus), mansforskning (män och maskulinitet) och queerforskning (kritik av heteronormativitet).

Definitioner: Genusforskning, genusperspektiv, genusaspekt

Frågan om avgränsning av genusforskningen är mycket känslig. Om ett kunskapsområde definieras för snävt finns alltid risk för att lovande resonemang hämmas. Många genusforskare har erfarenheter av ofruktbara exkluderande debatter och vill undvika att de upprepas. Därför finns idag en konsensus inom fältet att ingen som seriöst ägnar sig åt genusforskning bör nekas denna etikett. Samtidigt har det dock blivit så – i och med öronmärkta pengar, tjänster och dylikt – att forskare som inte förhåller sig till den tvärvetenskapliga genusforskningen på minsta sätt, och inte heller till den genusforskning som finns inom hennes eller hans ämne, emellanåt söker genusforskningsanslag och genustjänster. Det är inte seriöst. Avgränsning blir trots allt nödvändig för att undvika urvattning (Thurén 2003).

Då denna uppföljnings syfte är att analysera Vetenskapsrådets beredning och utfall av genusvetenskapliga projektansökningar krävs också definitioner av vissa centrala begrepp. På sida nummer två av de blanketter som skulle fyllas i av den anslagssökande år 2004 fanns möjlighet att kryssa i en ruta om den sökande ansåg att "Forskningsprogrammet berör frågor rörande genus/genusperspektiv". Dessa begrepp definieras och avgränsas dock inte där, lika lite som i andra texter Vetenskapsrådet producerat. För att kunna följa upp och bedöma beredningen av ansökningarna måste därför här göras definitioner av begreppen genusforskning, genusperspektiv och genusaspekt, då dessa kommer att användas som operativa begrepp i fortsättningen.

Vad är då *genusforskning*? Svaret kan vara, enkelt uttryckt, det stora kunskapsområde som problematiserar hur genus, det vill säga kulturellt och socialt kön, "görs", konstrueras, blir till, formas – på olika nivåer, inom olika sfärer, i kultur och samhälle.

Genusforskning kan vara både tvärvetenskaplig och inomvetenskaplig. Den tvärvetenskapliga genusforskningen kan sägas vara de gemensamma

referensramar som genusforskare från alla discipliner förhåller sig till och som utarbetats *över* ämnesgränserna under de dryga 30 år som det som idag kallas genusforskning har funnits på universiteten. Inomvetenskaplig genusforskning är den forskning om genus som utförs *inom* ett traditionellt ämne. Den inomvetenskapliga genusforskning förhåller sig oftast på något sätt till den tvärvetenskapliga, men använder sig av metoder och referenser från den egna disciplinen och vänder sig huvudsakligen till den egna disciplinens problemställningar (Thurén 2003: 19).

Vad är det då för skillnad på genusforskning jämfört med genusperspektiv och genusaspekt? Det ska betonas att det naturligtvis finns många skilda uppfattningar om detta inom fältet, men eftersom denna uppföljning använder dessa beteckningar i analysen, så krävs definitioner som dock inte får uppfattas som definitiva och odiskutabla. Dock kan sägas att definitionerna inte på något anmärkningsvärt sätt avviker från hur antagligen de flesta inom fältet skulle definiera dem.

Begreppen kan diskuteras utifrån ett tänkt projekt om TV-nyheterna i public service-kanalerna. På ett sådant kan en mängd olika perspektiv anläggas och då bland annat också ett genusperspektiv. Detta perspektiv kan vara från starkt till svagt framträdande. Om projektet är betitlat exempelvis "Genus i TV-nyheterna" och helt klart anknyter till de teorier och metoder som utformats inom kunskapsområdet, då skulle genusperspektivet vara så starkt dominerande att projektet kunde kallas *genusforskning*, då genus står i centrum för projektet.

Om det däremot benämndes "TV-nyheterna i public service" och ett syfte, jämsides med andra, var att analysera och problematisera hur genus framställs, konstrueras eller "görs" i nyheterna, så skulle det kunna påstås att forskningen hade ett *genusperspektiv*. Även ett genusperspektiv innebär att forskaren eller forskarna är väl insatta i forskningstraditionen, att de har en överblick över fältet och har kunskaper om teori, metodik och empiri inom området.

Att en forskare anlägger *genusaspekter* innebär att genus inte är särskilt framträdande i analyserna, men att denna dimension ändå finns med där. Men även för beteckningen genusaspekt gäller att en viss medvetenhet om och beläsenhet i de teorier och metoder som utformats inom kunskapsområdet bör existera. Det räcker inte att exempelvis i en forskningsansökan konstatera att här kan anläggas genusaspekter och att det ska göras. Det behövs också en i alla fall rudimentär beskrivning av vilken tidigare forskning man anknyter till, hur genus ska teoretiseras och hur man tänker sig gå till väga metodiskt. Även genusaspekten kan vara starkt eller svagt framträdande.

Att forska på både män och kvinnor – det vill säga kön som variabel men inte som analytisk kategori – kan därmed inte sägas innebära att anlägga genusaspekter. Därmed inte sagt att forskning som använder kön som variabel

är oväsentlig. Tvärtom utgör ofta fynd som exempelvis att bilder på män dominerar mediernas nyheter en viktig grund för fortsatt forskning. I det tänkta projektet om TV-nyheterna i public service-kanalerna kan ett sådant fynd utgöra en viktig grund för en analys av till exempel *varför* det förhåller sig så och *hur* det görs formellt (exempelvis bildvinkel och -perspektiv, ljussättning, miljö, ansiktsuttryck, attribut) i belysning av aktuella genusvetenskapliga teorier och annan forskning på området. På så sätt skulle steget från kön som variabel till kön som analytisk kategori kunna tas.

Det ska också noteras att ett ämne kan *inneha* genusaspekter, det vill säga att det är möjligt och till och med fruktbart att anlägga ett genusperspektiv på det, som det exempelvis skulle vara med TV-nyheter, liksom de flesta andra ämnen.

GENUSKRYSSENS FÖRDELNING

Genuskryssens fördelning – alla ämnesråd

Till Vetenskapsrådet inkom ansökningsomgång 2004 totalt 4866 ansökningar (se årsredovisning 2004, tabell 14). Av dessa ansökningar visade det sig att 1035, alltså drygt en femtedel eller 21 procent, var genuskryssade. Siffran 1035 baseras på en lista över alla huvudsökande som kryssat i rutan för "genus/genusperspektiv", uppdelat på humaniora-samhällsvetenskap (HS), medicin (M) naturvetenskap och teknikvetenskap (NT), utbildningsvetenskap (UVK) och longitudinella databaser (LONG). Listan är framtagen ur den interna databas inom Vetenskapsrådet som kallas "slussen". Dock är det inte riktigt säkert att den lista som denna uppföljning baserar sig på är den helt korrekta, men för att komma vidare har vi i detta läge valt att se den som acceptabel. Frågan diskuteras vidare nedan under rubriken "Hanteringen av genuskryssade undersökningar".

De genuskryssade ansökningarna (1035 stycken) fördelar sig enligt följande i procent över alla ämnesråden:

Tabell 1. Fördelning av de 1035 genuskryssen 2004.

	Andel %
HS	49,0
M	26,3
NT	3,4
UVK	20,6
LONG	0,7
Summa	100,0

Ser man enbart på hur genuskryssen fördelar sig står det helt klart att de flesta, nästan hälften, hamnar hos HS, medan M står för en fjärdedel och UVK för en femtedel. NT:s andel är marginell. HS står alltså för flest projekt med någon slags genusinriktning.

Jämför man antalet genuskryss per ämnesråd med antalet inkomna ansökningar över huvud taget till varje ämnesråd hamnar inte HS i toppen. Inom varje ämnesråd fördelade sig genuskryssningarna relativt sett enligt följande:

Tabell 2. Fördelning av genuskryss över ämnesråd 2004.

	Antal inkomna	Antal	Andel
HS	1003*	508	50,6
M	1250	272	21,8
NT	2273	35	1,5
UVK	315	213	67,6
LONG	25	7	28,0
Summa	4866	1035	21,3

* Här ingår förutom 981 HS-ansökningar även 22 ansökningar gällande Konstnärlig FoU.

Störst andel genuskryss av samtliga inkomna ansökningar per ämnesråd har alltså UVK där över två tredjedelar av de ansökningar som behandlas är genuskryssade. Därefter kommer HS där hälften av alla behandlade ansökningar är genuskryssade, medan man hos M har en femtedel. Endast 1,5 procent av alla de ansökningar NT behandlar är genuskryssade. Samma mönster kan skönjas i den utvärdering som gjordes av Forskningsrådsnämndens program för genusforskning 1991-1997 (FRN 1999). Där noteras att de flesta anslagen under perioden 1995/96 gick till samhällsvetenskap (med undantag för ekonomiämnena). Därefter följde humaniora, medicin och sist teknologin och naturvetenskaperna. De många kryssen bland ansökningarna ställda till kommittén för utbildningsvetenskap bör ses som en bekräftelse på samhällsvetenskapernas redan starka ställning på fältet.

Sammanfattning:

- Av samtliga 4866 ansökningar som inkom till Vetenskapsrådet anslagsomgång 2004 var 21 procent eller 1035 stycken genuskryssade.
- Majoriteten av dessa 1035 kryss (49%) hamnade hos HS. En mycket liten del återfinns inom NT.
- Relativt sett har dock UVK det största andelen genuskryss bland sina ansökningar (68%), följt av HS (51%), M (22%) och NT (2%).
- De humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena hyser flest sökande som anser att deras forskning innefattar någon typ av genusperspektiv, medan NT har minst av sådana.

HUMANISTISK-SAMHÄLLS- VETENSKAPLIGA ÄMNESRÅDET

Genuskryssade ansökningar inom HS

Vetenskapsrådets årsredovisning 2004 visar att 1003 personer ansökte om anslag hos HS.⁵ Drygt hälften, 508 stycken, av ansökningarna som var ställda dit var genuskryssade. Enligt den beslutslista som publicerades på Vetenskapsrådets hemsida bifölls 122 ansökningar.⁶ Av dessa var 56 stycken genuskryssade.

Det går dock inte att förutsätta att den stora mängden genuskryss visar att genusforskningen står stark inom humaniora och samhällsvetenskap i sin helhet. Ett antagande är att många sökande genuskryssar för att vara på den säkra sidan, vilket kan ses som ett ganska rationellt beteende om man tror att detta kan öka forskningsansökningens chanser. Man har kanske inte läst instruktionerna så noga och inte förstått att rutan, som ska kryssas i om den sökande anser att det egna forskningsprojektet ”berör frågor rörande genus/genusperspektiv”, inte är obligatorisk. Ett annat problem som komplicerar antalet genuskryss är hur den sökande tolkar vad ”genus/genusperspektiv” är. Det är möjligt att anta att alla sökande som genuskryssar är genusforskare, det vill säga att alla är väl insatta i forskningstraditionen, att de har en överblick över fältet och har kunskaper om teori, metodik och empiri inom området samt att genus är den centrala kategorin i det planerade forskningsprogrammet. Men det är lika möjligt att anta att genuskrysset implicerar ett genusperspektiv för de flesta, det vill säga en problematisering av hur genus konstrueras eller ”görs”, jämsides med andra problematiseringar. Eller handlar det om den svagare formen som här kallas genusaspekter, det vill säga en medvetenhet om att genus är en viktig kategori att studera i det aktuella forskningsprogrammet, men att denna dimension inte är speciellt framträdande? Eller handlar det om allt på en gång?

I syfte att problematisera de 21 procenten genuskryss av alla ansökningar och särskilt de 49 procent av dessa som hamnade hos HS, genomfördes

⁵ 981 personer sökte anslag hos HS plus 22 som sökte medel för konstnärlig FoU-verksamhet. Ibland räknas den sistnämnda typen av ansökningar inte riktigt in i HS (årsredovisningen 2004:52 förtecknar de sistnämnda separat), ibland räknas de in (som den beslutslista som återfinns på www.vr.se där beviljade FoU-anslag förtecknas bland övriga HS-anslag).

⁶ Enligt beslutslista för Humaniora och samhällsvetenskap 050214, Vetenskapsrådets hemsida, www.vr.se. Enligt årsredovisningen handlar det om 118 icke närmare specificerade projekt, men då listan på hemsidan är utförligare och förtecknar såväl namn, kön, lärosäte, ämnesområde, projekttitel, bidragsform som summor så används denna lista här.

en granskning av de 508 ansökningar som genuskryssats med syfte att utröna dels vad de anslagssökande själva menar är genus/genusperspektiv och dels hur dessa bedömningar kan värderas mot bakgrund av de definitioner av genusforskning, genusperspektiv och genusaspekt som gjordes ovan.

Sökandes användning av begreppen genus/genusperspektiv

För att undersöka vad de anslagssökande forskarna själva menar är ett genusperspektiv eller dylikt granskades de första två sidorna av de 508 av 1003 HS-ansökningar som var genuskryssade. På dessa två sidor återfinns bland annat de sökandes namn, projekttiteln, en kortfattad projektbeskrivning, de nyckelord man själv valt för att beteckna forskningsprogrammet samt rubriken "Överväganden" där det anges om den sökande anser att "Forskningsprogrammet berör frågor rörande genus/genusperspektiv".

Detta arbetssätt visade sig dock ge begränsad kunskap: det var möjligt att av de två första sidorna säkert fastställa om ansökningen rörde genusforskningsprojekt, då genusperspektivet i sådana är så starkt bärande att det är tydligt urskiljbart även i sammanfattningen. Men för att utröna om projekten innehöll genusperspektiv eller genusaspekter företogs också en genomsökning med hjälp av datorns sökfunktion av de alfabetiskt första 160 projektansökningarna. Med hjälp av sökordet genus (gender eller kön i förekommande fall) söktes hela dokumenten igenom för att undersöka om det i själva forskningsprogrammen kunde dölja sig genusaspekter som inte syntes i sammanfattningarna.

Det visade sig att spännvidden var enorm gällande hur begreppen "genus/genusperspektiv" tolkades av de anslagssökande själva. Här fanns allt representerat från inget genusperspektiv alls till helt genomförda genusforskningsprojekt. Ett exempel på det förstnämnda är följande ansökan av en manlig forskare vars projekt går ut på att skriva en asiatisk ämbetsmans biografi (alla exempel är anonymiserade):

"Jag är ousäktligt illa inläst på olika genusteorier, och vill under inga omständigheter ge sken av att försöka analytiskt beakta och förstå mitt material utifrån ett särskilt genusperspektiv." Han fortsätter dock med att berätta att han intervjuat ämbetsmannens fru: "Men ingen har mig veterligen någonsin lyssnat till [ämbetsmannens] fru på det här sättet". Längre fram i texten konkluderar han: "Det är detta mättade, sinnliga liv som jag vill ställa till den mer teoretiska genusforskningens förfogande/.../. Själ

äger jag inte den förmågan”. Även en mycket liberalt sinnad genusforskare kan inget annat göra än att säga att detta inte är ett genusperspektiv då den sökande själv medger att han saknar kunskaper om fältet.

Men ovanstående är dock ett extremexempel då den sökande, trots att ansökan inte innehåller genusperspektiv, ändå resonerar runt bristen på detta. De som helt saknar genusperspektiv nämner inte begreppet genus alls i forskningsansökningen – de verkar tillhöra den kategori som kanske missuppfattat genusrutan eller kryssat för säkerhets skull. Av de 160 som kontrollerades noggrant var det 26 stycken, medan summan för de resterande 348 var 166, det vill säga sammanlagt 192 av 508 ansökningar. Att siffran proportionellt blir mycket högre för de ansökningar där bara de två första sidorna lästes beror på att dessa ger förhållandevis lite information. Om genus eller kön över huvud taget inte nämndes i vare sig sammanfattningen eller bland nyckelorden, markerades de som inte innehållande vare sig genusperspektiv eller genusaspekter. Antagligen skulle de i en del fall hamnat under kategorin ”genusaspekter” om det funnits tid för en närmare granskning, vilket visar att gränsen många gånger är hårfin mellan vad vissa sökande menar vara genusaspekter och att inte inneha några genusperspektiv eller -aspekter alls.

En mycket svår kategori att bedöma är de många som hävdar att genusaspekter eller genusperspektiv kan anläggas men inte närmare förklarar hur de tänkt sig göra detta. Inom denna svårbedömda kategori kan också sorteras in alla de oftast samhällsvetenskapliga forskare som betonar att de ska intervjuva eller observera både kvinnor och män, det vill säga kön ses som en variabel. Men detta problematiseras eller teoretiseras oftast inte. Ej heller hänvisas till relevant litteratur på området. Nedan följer några korta exempel på vad som kan återfinnas under rubrikerna ”genusperspektiv” eller ”genusaspekter” i ansökningarna:

”Vad avser syntax är det normalt inte så att man förväntar sig skillnader mellan män och kvinnor, på det sätt som man ofta kan finna i ordval och samtalsmönster. Vad vi förväntar oss är möjligen en skillnad i hur vanliga dialektala former är; enligt gängse språksociologiska teorier är kvinnor mindre benägna att tala utpräglad dialekt. Vi förväntar inte att få stora resultat på genusområdet, men XXmaterialet har på alla undersökningspunkter både män och kvinnor inspelade, och vi avser att göra likadant i våra kompletterande inspelningar och i våra informantundersökningar.”

”Förarbetet inför denna projektansökan har visat att genus (eller med biomedicinskt språkbruk: kön) är en faktor som beaktas i flera studier. Vi kommer att se närmare på detta och undersöka på vad sätt och i vilka sammanhang genusaspekten betraktas som relevant inom de olika perspektiven.”

”Genusaspekter beaktas genom att betydelsen av könsfördelningen i befolkningen för brottsligheten undersöks.”

Ovanstående projektansökningar och liknande har här bedömts inneha en svag genusaspekt, vilket dock kan diskuteras. Med en strängare bedömning är det möjligt att hävda att ovanstående och liknande projektansökningar inte innehåller något genusperspektiv eller genusaspekter alls då de visserligen innefattar ett visst jämställdhetsperspektiv (man är uppmärksam på könsfördelningen) men man anknyter inte till genusforskningens teoribildning. Biologiskt kön tycks också helt oproblematiskt ses som detsamma som genus. Ansökningar som kategoriserats som innehållande starka genusaspekter är något mer elaborerade i frågan än ovanstående exempel, men ofta har det varit mycket svårt att avgöra var gränserna går även i denna kategori:

”Även om genusaspekter inte utgör huvudsaken i något av delprojekten är genusproblematiker i många avseenden aktuella. Den studie som mycket av föreliggande studier byggde på, hade en tydlig genusedimension och tematiserade de då unga männens identitetsarbete ur köns- och sexualitetssynpunkt. Många mediebranscher är starkt manligt dominerade (inte minst den tekniskt orienterade dataspelsbranschen), varvid genusaspekter framstår som nödvändiga vid analyserna.”

”Som Amanda Lagerkvist har visat i sin analys av svenska reseberättelser från USA under efterkrigstiden (Lagerkvist 1999), finns en intressant genusedimension i konstruktionen av den svenska amerikabilden. Genusproblematiken kommer också att prövas i analysen av den svenska anti-amerikanismen. Exempel på frågor som ställs är huruvida det finns skillnader mellan kritik framförd av manliga och kvinnliga debattörer och om det är möjligt att observera skillnader härledbara till genus mellan de två huvudtyperna politisk och kulturell anti-amerikanism.”

Vad de anslagssökande i den här gruppen menar med genusaspekter eller genusperspektiv är alltså mycket svårt att avgöra, då dessa begrepp för dem tycks vara något av ett gummibegrepp som kan innehålla det mesta, från ingenting alls till vissa kunskaper om genus som analytisk kategori. Av de 160 som kontrollerades mer noggrant bedömdes 70 inneha genusaspekter, varav 32 svaga sådana, medan 65, varav 27 svaga sådana, återfanns bland de resterande 348. De proportionellt sett lägre sistnämnda siffrorna bör ses i relation till metoden: då endast de två första sidorna lästes i detta fall kan såväl starka som svaga genusaspekter så att säga gömma sig i projektansökan och inte synas i sammanfattningen eller bland nyckelorden, vilket gör att ansökningarna bedömts som inte innehållande några genusaspekter alls. Sammanlagt kategoriserades 135 av de 508 genuskryssade ansökningarna som innehavande genusaspekter.

Ett annat sätt att tolka begreppet genusperspektiv som finns bland de inkomna ansökningarna är att se det som ett perspektiv bland andra som man anlägger i syfte att problematisera, förstå och tolka materialet, alltså i likhet med den definition som föreslogs ovan. Genusperspektivet förekommer då ofta tillsammans med exempelvis klass-, etnicitets-, ålders- och sexualitetsperspektiv. I sådana ansökningar kan genusperspektivet vara starkare eller svagare framhåvt, beroende på vad som ska studeras. Man anknuter också i varierande grad till genusforskningstraditionen och dess teori, metodik och empiri inom området. Särskilt då det handlar om ett svagare genusperspektiv kan gränsen vara porös gentemot det som kan kallas genusaspekter. Några exempel på projektansökningar som kategoriserats som innehållande ett genusperspektiv kan följande exempel utgöra (alla återfinns under rubriken genusperspektiv eller genusaspekter i ansökningarna):

”Vi ser att genusperspektiv tillför viktig kunskap i två avseenden. För det första har kvinnorörelser varit föregångare när det gäller att tillhandahålla kollektiva identiteter i och utanför rörelserna. Dessa har utvecklats teoretiskt med betoningar av aspekter som likhet, särart, samverkan och konfrontation (Liljeström 1983). Ålderism är ett begrepp som lanserats med sexismen som förebild (Levin & Levin 1980; Andersson 2002). För det andra har beskrivningar av äldres problem ofta haft en androcentrisk karaktär, i bemärkelsen att problemformuleringar utgått från äldre mäns situation och behov (Jönson 2002). Ett genusperspektiv synliggör denna androcentrism samtidigt som det därmed också fungerar som en utkiks punkt varifrån det självklara kan problematiseras.”

”Som utvecklats ovan under projektbeskrivningen är det för samtliga undersökta nivåer – praktiken, den institutionellt-politiska nivån, diskursnivån – viktigt att anlägga ett genusperspektiv. Hur konstrueras manlighet och kvinnlighet i flyktingdiskursen? Män och kvinnor bland flyktingarna bemöttes olika och mannen sågs som norm för den rätta flyktingen (Lewis 1997 & 1992; Hirdman 1990. Jfr SOU 1946:36). Forskningen har visat att det fanns en bestämd genusordning både på institutionell och på normativ nivå. Filantropi och solidaritetsarbete hade av tradition en feminiserad prägel, vilket även kan ha gällt flyktingkommittéerna (Florin; Kvarnström, Waldemarson & Åmark; Kvarnström; Bergman, Jordansson).

”Genusaspekter intar en helt central roll i projektets frågeställning. Hela uppslaget utgår från observationer som tycks kasta ett tidigare okänt ljus på medeltida genusordningar i östersjöområdet. Genus är dock enligt vår mening oupplösligt förenat med släktskapsfrågorna. De olika släktskapsystemen representerar skilda regler för socialisering av barn, egendomsförvaltning, arv, etc. Ur vårt perspektiv är frågan om könsvis arbetsdelning och positionen inom den sociala mikrokosmen av särskilt intresse. Frågan om status ska även relateras till kvinnliga och manliga livscyklar (t.ex. Arwill-Nordbladh 2001). Mansrollen kommer att

problematiseras i NN:s planerade avhandling, där ett försök skall göras att lägga fram en mer komplementär och pluralistisk syn på genus (jfr "queerteori"). Överhuvudtaget bör relationen mellan genus, arbete och status sättas i bredast möjliga sociala ramverk."

Trots de variationer som omnämns ovan verkar det råda större enighet bland de anslagssökande om vad det som här kallas genusperspektiv kan innebära, än i den stora grupp som kan sägas inneha genusaspekter. Bland de 160 ansökningar som kontrollerades noga var det 42 som innehade ett genusperspektiv, medan det av de resterande 348 var 63. Sammanlagt handlade det alltså om 105 ansökningar av 508. I dessa fall var det inga större svårigheter att utifrån de två första sidorna kategorisera ansökningarna: dessa avslöjade de sökandes medvetenhet om genus som analytisk kategori och bland nyckelorden fanns ordet genus oftast med, ibland tillsammans med exempelvis etnicitet eller klass.

Vad genusforskning är verkar det råda en ännu större enighet om bland de sökande. Då genus är en så central kategori i dessa projekt så utmärks de också ofta av att ha ordet genus redan i projekttiteln, eller att på annat sätt tematisera socialt och kulturellt skapat kön, som exempelvis: "Män som vårdar – en analys av subversiva manligheter i vårdande relationer", "Genuskonstruktioner i barockens operakonventioner. En studie av representation av manligt och kvinnligt i 1700-talets opera seria", "Skogshushållens arbete. Ett genusperspektiv på arbetskraftens livsvillkor och agerande kring det norrländska skogsbruket ca 1920-1975" eller "Genusperspektiv på historiska landskap". Flera anger också under rubriken "Ämnesområde/Målområde", som finns på blankettens första sida, att det handlar om genusforskning, trots att denna kategori inte finns med i någon av beredningsgrupperna. Bland de nyckelord som ska anges på blankettens andra sida finns ordet genus eller kön (som analytisk kategori) alltid med och centralt placerat. Genom själva projektansökningarna går så genusperspektivet som en röd och dominerande tråd. De referenser som nämns kommer både från den egna disciplinens genusforskning och från den tvärvetenskapliga dito. Om rubriken "Genusperspektiv" eller "Genusaspekter" över huvud taget finns i ansökningarna, konstateras där ofta enbart kortfattat att genusperspektivet är genomgående och bärande i hela projektdesignen, vilket redan framgått av forskningsprogrammet. Av de 160 närgranskade ansökningar utgjordes 22 av genusforskningsprojekt, medan 54 sådana återfanns bland de 348.

Vad kan då sägas sammantaget och omräknat i procent om de sammanlagt 508 HS-forskningsprojekten, av totalt 1003 ansökningar, där genusrutan ikryssats? Det finns ett stort mått av enighet om vad genusforskning och genusperspektiv är bland en del av de sökande. Dessa utgör dock en minoritet i helheten: 15 procent av ansökningarna som genuskryssats utgörs av det som

här definierats som genusforskning, medan 21 procent har kategoriserats som innehållande ett genusperspektiv. Under det paraply som här kallas genusaspekter återfinns det många olika uppfattningar om vad genus är och vad ett genusperspektiv eller genusaspekter kan innebära, vilket är den största skillnaden gentemot den grupp på sammanlagt 36 procent som antingen är genusforskare eller arbetar med ett genusperspektiv. Kunskapen om fältet verkar vara vattendelaren: om de 36 procenten verkar helt klart insatta i forsknings-traditionen, har en överblick över fältet och har kunskaper om teori, metodik och empiri inom området, så verkar de övriga ha högst varierande kunskaper. De forskningsprojekt som utgör 27 procent av de 508 ansökningarna och som kan sägas inneha vissa genusaspekter visar upp synnerligen heterogena, ibland minimala kunskaper. Så även om beräkningen 27 procent för denna grupp är något osäker, är det helt klart att siffran skulle kunna vara något större då den gränsar till den stora grupp på 38 procent som kryssat genusrutan men som vid ett närmare påseende anlägger ytterst svaga genusaspekter på sitt material eller inga alls. Denna sistnämnda grupp skulle alltså i sin tur kunna vara mindre. Men sammantaget är det motiverat att påstå att den så att säga "svaga" gruppen (i betydelsen vissa samt svaga genusaspekter eller inga alls) på 64 procent är klart urskiljbar från den "starka" gruppen på 36 procent, eftersom det går en så tydligt observerbar gräns mellan de sökande som antingen är genusforskare eller anlägger ett genusperspektiv och resten. Det kan också uttryckas som att det finns en klart urskiljbar skillnad mellan de sökande som ser genus som analytisk kategori å ena sidan och de som ser genus – oftast i betydelsen biologiskt kön – som variabel å andra sidan.⁷

Sammanfattning:

- Uppfattningen om vad ett genusperspektiv eller genusaspekter innebär och vad genus är varierar stort bland de anslagssökande inom HS.
- Endast en mindre del av de 508 genuskryssade ansökningarna ställda till HS (76 stycken eller 15 procent) utgörs av genusforskning, det vill säga att kategorin genus är centralt i projektet och den anslagssökande visar att han eller hon är väl insatt i forskningstraditionen, har en överblick över fältet och har kunskaper om teori, metodik och empiri inom området.

⁷ Könsfördelningen bland de sökande vad gäller de olika kategorierna bland 160 närgranskade HS-forskningsprojekt:

	Män	Kvinnor
Genusforskning	3	20
Genusperspektiv	15	25
Genusaspekt	46	25
Ej genus	22	4

Könsfördelningen ger en fingervisning om att jämställdhetsarbete inom akademien utgör grunden för genusforskningen. Fler kvinnor tycks ge mer genusforskning, färre ger mindre. Det torde vara en delförklaring till att genusforskningen inte är så vanlig inom naturvetenskap och teknikvetenskap där andelen kvinnliga forskare generellt sett är låg eller mycket låg (se Vetenskapsrådets årsredovisning 2004: 35).

- En något större del av de genuskryssade ansökningarna (105 av 508 eller 21 procent) har kategoriserats som innehållande ett genusperspektiv, det vill säga ett perspektiv bland andra som man anlägger i syfte att problematisera, förstå och tolka materialet. Även ett genusperspektiv implicerar goda kunskaper om forskningstraditionen, överblick över fältet och kunskaper om teori, metodik och empiri inom området.
- Den största delen av de genuskryssade ansökningarna (327 av 508 eller 64 procent) anlägger ett fåtal eller inga genusaspekter alls på sitt material.
- Av samtliga 1003 ansökningar som inkom till HS 2004 utgjordes 8 procent av genusforskning och 10 procent hade ett klart urskiljbart genusperspektiv.

Beredningsgruppernas användning av begreppet ”genus”

Som framgått ovan finns det högst varierande uppfattningar om dels vad genus är och dels vad genusperspektiv eller genusaspekter är bland dem som sökte medel hos HS 2004. Hur är det då i beredningsgrupperna, bland bedömarna? Finns där samma variation som bland de anslagssökande? I syfte att undersöka detta närlästes 56 av de 122 ansökningar som tilldelades medel av humanistik-samhällsvetenskapliga ämnesrådet 2004. Dessa 56 sökande hade själva markerat med genuskryss att deras projekt berörde ”genus/genusperspektiv”. Av dessa 56 bedömde beredningsgrupperna att 27 innehöll ett genusperspektiv eller dylikt. Dessa projekt markerades nämligen med ”genus”, vilket är den markering sådana projekt som bedöms innehålla genusperspektiv eller liknande får i beslutslistan. Denna lista presenteras HS’ ämnesråd för beslut och förtecknar bland annat beredningsgruppernas förslag på vilka nya projekt som ska erhålla medel och listar namn, kön, summor, poäng, rankning osv. Där finns också en kolumn för anmärkningar där just sådana av olika slag noteras. I detta sammanhang är anmärkningen ”genus” intressant: som framgått ovan fanns denna notering antecknad för 27 projekt.

De nio beredningsgrupperna är:

- Bgr 1 Estetiska vetenskaper
- Bgr 2 Ekonomisk forskning och statistik
- Bgr 3 Sociologi, socialantropologi, etnologi, socialt arbete
- Bgr 4 Rättsvetenskap och filosofi
- Bgr 5 Statsvetenskap samt medie- och kommunikationsvetenskap
- Bgr 6 Psykologisk forskning

- Bgr 7 Vakant
- Bgr 8 Historiska vetenskaper och arkeologi
- Bgr 9 Språkvetenskap
- Bgr 10 Religionsvetenskap, utomeuropeiska språk och kulturer, antikforskning

De nio beredningsgrupperna, som består av sex till tolv ledamöter, leds av en ordförande som också sitter i HS' ämnesråd. Han eller hon är vald av sina kollegor ute på universiteten då ämnesrådets ledamöter tillsätts genom elektorsval. Ledamöterna i beredningsgrupperna är föreslagna av ordföranden, ibland i samråd med den avgående ledamoten. Förslagen måste dock bekräftas av ämnesrådet. Mandattiden är tre år.

Som tidigare nämnts var 56 av de 122 beviljade ansökningarna genuskryssade, men endast 27 hade markerats med "genus" i beslutslistan. Mer än hälften av de beviljade ansökningarna hade alltså "förlorat" sitt genusperspektiv någonstans i bedömningsprocessen. Dessutom hade en projektansökan så att säga fått ett genusperspektiv (den sökande själv hade inte ursprungligen kryssat i rutan). Här fanns alltså divergerande åsikter mellan hur de sökande och beredningsgrupperna/de sakkunniga bedömde vad till exempel ett genusperspektiv är.

I syfte att förstå denna process ställdes två frågor via e-post till de nio beredningsgrupperna. De löd: vilket/vilka är kriterierna för att genus ska markeras/noteras (exempelvis i beslutslistan) från beredningsgruppernas sida? Och vilka är kriterierna för att genusmarkeringen tas bort (eller läggs till) i andra fall? Ett svar som erhöles från beredningsgrupp 3:s ordförande, som var den ende beredningsgruppsordförande som svarade på frågorna, löd: "Genus markeras när ansökan innehåller ett tydligt genusperspektiv, dvs där relationerna mellan könen är teoretiserade och där detta är en central aspekt i den empiriska undersökningen. Genusmarkeringen tas bort när detta inte är fallet, t ex om skillnaden mellan könen beaktas men där det inte finns någon ambition att förklara eller förstå denna skillnad." Ett längre svar som skildrade hela processen kom också från dåvarande gruppchefen för ämnesgruppen för humaniora och samhällsvetenskap, vilket nedanstående skildring av arbetsprocessen till stor del bygger på.

HS är det enda ämnesrådet på Vetenskapsrådet där ansökningar behandlas i två omgångar i berednings- och programgrupper innan ämnesrådet fattar beslut. I början av sommaren det aktuella året görs en bedömning där cirka två tredjedelar av ansökningarna får avslag. En tredjedel går vidare för en andra beredning. I steg två beslutas om vilka ansökningar som ska ges bidrag.

I det första steget markerar beredningsgrupperna på den så kallade utlå-tandeblanketten om man anser att den enskilda ansökan är tvärvetenskap-

lig, har ett genusperspektiv eller om det handlar om ett så kallat "riskprojekt". Med det sistnämnda menas om ansökan innehåller oprövade moment, nytänkande o.s.v., så att det inte är helt klart att det är genomförbart men om så vore fallet kan ge spännande ny kunskap. Markeringarna görs på grund av att det finns en så kallad GD-pott som år 2004 utgjordes av 7 miljoner kronor där just dessa typer av projekt kunde få särskilt stöd. Denna pott fördelas över alla ämnesråd, inte bara HS. Generaldirektören fattar beslut efter att ämnesrådets huvudsekreterare sammanställt och presenterat förslag. Alla beredningsgrupper inbjuds att bland sina godkända projekt nominera projekt till finansiering ur potten.

Det är alltså de sakkunniga själva som bedömer om en ansökan innehar ett genusperspektiv eller dylikt. Därefter, i det första steget, följer ytterligare diskussioner om vilka projekt som ska gå vidare till steg två. Då tas, enligt uppgift, hänsyn enbart till den vetenskapliga kvaliteten och inte till ansökans inriktning eller perspektiv. Ibland samråder de olika beredningsgrupperna, särskilt vid tvärvetenskapliga ansökningar.

Den statistik som görs för att utgöra underlag till beslut för den så kallade GD-potten visar att det är beredningsgrupp 3 och 1 som fått ta emot flest ansökningar som, enligt dessa beredningsgrupper, präglas av ett genusperspektiv eller liknande, medan beredningsgruppen för psykologisk forskning inte har markerat en enda. Beredningsgrupp 2 för ekonomisk forskning och statistik tycks inte heller få särskilt många genusansökningar, å andra sidan fick de tre som markerades redan i första omgången anslag i slutändan. Det ska understrykas att summan av beviljade projekt i tabellen nedan endast blir 110 stycken, jämfört med de 122 som listas på Vetenskapsrådets hemsida. Detta beror på att tabellen mer har karaktären av ett arbetspapper än ett slutgiltigt dokument över beviljade projekt. Dock är summan av "genusprojekt" konstant, det vill säga 27 stycken. Men då ingen motsvarande, mer slutgiltig uppställning finns att tillgå från HS får tabellen ändå här fungera som en ungefärlig indikator på fördelningen av genusansökningar i respektive beredningsgrupp. Observera att tabellen nedan inte förtecknar inkomna genuskryssade ansökningar utan de ansökningar som av beredningsgrupperna markerats med "genus".

Tabell 3. Av beredningsgrupperna markerade "genus"ansökningar fördelade beredningsgruppsvis, HS ansökningsomgång 2004.

Beredningsgrupper		Totalt inkomna ansökningar	Totalt beviljade ansökningar	Genusansökningar			
				Inkomna enligt bgr	Nominerade till steg 2	Prioriterade i steg 2	Beviljade enligt bgr
1	Estetiska vetenskaper	107	12	34	13	9	6
2	Ekonomisk forskning och statistik	162	14	3	3	3	3
3	Sociologi, Antropologi, Etnologi, Socialt arbete, Demografi, Kriminologi, Pedagogik	191	21	46	8	6	4
4	Rättsvetenskap, Filosofi	69	10	14	5	3	3
5	Statsvetenskap, Medie- och kommunikationsvetenskap	86	11	16	7	6	3
6	Psykologisk forskning	78	11	0	0	0	0
7	Vakant						
8	Historiska vetenskaper, Arkeologi	134	10	6	6	5	3
9	Språkvetenskap	50	9	8	5	3	3
10	Religionsvetenskap, Utomeuropeiska språk och kulturer, Antikforskning	69	12	4	3	2	2
Summa	HS	946	110	131	50	37	27

Det jämförelsevis högre andelen ansökningar som av beredningsgrupperna 1 och 3 markerats med "genus", avspeglar hur det ser ut ute på universiteten. Just inom de estetiska vetenskaperna (som exempelvis litteraturvetenskap) har genusforskningen en stark ställning, också historiskt sett. Detsamma gäller inom sociologi, socialantropologi, etnologi och socialt arbete. Omvänt bör den låga andelen genusmarkerade forskningsprojekt i beredningsgrupperna 2, 6 och även 10 ses som att detta speglar den svagare ställning genusforskningen har i de av beredningsgrupperna representerade ämnena. Undantaget från denna regel är dock beredningsgrupp 8, som behandlar ansökningar inom historia och arkeologi, där speciellt den förstnämnda

disciplinen har en lång historia av genusforskning, men proportionellt sett har markerat mycket få ansökningar inom detta fält.

I steg två diskuteras ett antal prioriterade projekt fram och slutligen enas gruppen om en prioriteringsordning för vilka projekt som bör beviljas medel. De officiella yttrandena skrivs också då. Beslutet fattas dock i ämnesrådet, men det är sällan som man där går emot beredningsgruppernas rekommendationer.

Innan vi lämnar tabellen ovan bör också en kommentar göras om den höga "success rate" som genusmarkerade projekt har. De av beredningsgrupperna utpekade "genus"projekten har generellt sett en mycket god framgång om man ser till relationen mellan beviljningar och ansökningar. Till exempel inkom till beredningsgrupp 2 tre projekt som markerades med "genus" och alla tre fick anslag i slutändan, vilket ger en success rate på 100 procent. Tabellen nedan visar fördelningen i de andra beredningsgrupperna och det är notabelt att de "genus"markerade ansökningarna klarat sig bättre än de ansökningar som inte fick denna markering i de allra flesta fall. Undantagen är beredningsgrupperna 3 och 6.

Tabell 4. Success rate HS 2004: beviljade totalt och beviljade "genus"markerade.

Beredningsgrupper		Totalt beviljade %	"Genus" enligt bgr %
1	Estetiska vetenskaper	11,21	17,65
2	Ekonomisk forskning och statistik	8,64	100,00
3	Sociologi, Antropologi, Etnologi, Socialt arbete, Demografi, Kriminologi, Pedagogik	10,99	8,70
4	Rättsvetenskap, Filosofi	14,49	21,43
5	Statsvetenskap, Medie- och kommunikationsvetenskap	12,79	18,75
6	Psykologisk forskning	14,10	0,00
7	Vakant	0,00	0,00
8	Historiska vetenskaper, Arkeologi	7,46	50,00
9	Språkvetenskap	18,00	37,50
10	Religionsvetenskap, Utomeuropeiska språk och kulturer, Antikforskning	17,39	50,00
Summa	HS	11,63	20,61

Men vad döljer sig egentligen bakom beteckningen "genus" i beslutsprotokollet? Är alla 27 av sammanlagt 122 beviljade projekt, det vill säga 22 procent, genusforskning? Eller handlar det om genusperspektiv, svaga eller starka genusaspekter? I syfte att undersöka hur beteckningen "genus" förstås av beredningsgruppernas sakkunniga närlästes alla 56 genuskryssade ansökningar. Den första frågan som svar söktes på var varför 29 projektansökningar "fråntagits" sitt genuskryss i beredningsprocessen. Varför fick inte dessa ansökningar markeringen "genus" i beredningsgrupperna? Den andra frågan som svar söktes på var hur de nio beredningsgrupperna definierade "genus".

Den första frågan är relativt enkel att besvara efter en genomläsning av de 56 ansökningarna. Merparten av de 29 projekten, där de anslagssökande själva hade markerat genusrutan men som inte fick en genusmarkering i beslutslistan, anlägger inga eller mycket små genusaspekter. Det finns dock två undantag som kan diskuteras: ett sociologiskt projekt hemmahörande i beredningsgrupp 3 samt ett i ekonomisk historia i grupp 8. Båda dessa projekt kan kategoriseras som innehållandes starkt framträdande genusperspektiv men har inte fått någon genusmarkering av sina beredningsgrupper. Ett motsatt exempel finns också i beredningsgrupp 9: en sökande som inte kryssat i genusrutan fick markeringen "genus" av sin beredningsgrupp. I detta fall är det helt klart att det är den huvudsökande som har gjort den mest adekvata bedömningen: projektet innehåller minimala genusaspekter. Men i stort tycks alla beredningsgrupper gå på samma linje som ordföranden för grupp 3: "Genusmarkeringen tas bort /.../, t ex om skillnaden mellan könen beaktas men där det inte finns någon ambition att förklara eller förstå denna skillnad."

Hur är det då med de forskningsansökningar som inte fått sitt genuskryss borttaget och istället fått markeringen "genus" i beredningsgrupperna? Kan de kategoriseras som genusforskning, genusperspektiv eller genusaspekter? För att undersöka detta närlästes de 27 beviljade projektansökningar som markerats med "genus" och ordnades efter de nämnda kategorierna, vars definitioner diskuterats ovan. Följande variationer återfanns då, beredningsgruppsvis:

Tabell 5. Precisering av "genus" beredningsgruppvis, HS 2004.

Beredningsgrupper		"Genus" enligt bgr	Genus- forskning	Genus- perspektiv	Genus- aspekter	Ej genus
1	Estetiska vetenskaper	6	3	2	1	0
2	Ekonomisk forskning och statistik	3	0	2	1	0
3	Sociologi, Antropologi, Etnologi, Socialt arbete, Demografi, Kriminologi, Pedagogik	4 1	3	1	0	0 1
4	Rättsvetenskap, Filosofi	3	3	0	0	0
5	Statsvetenskap, Medie- och kommunikations- vetenskap	3	2	1	0	0
6	Psykologisk forskning	0	0	0	0	0
7	Vakant	0	0	0	0	0
8	Historiska vetenskaper, Arkeologi	3	3 x	0	0	0
9	Språkvetenskap	3	0	0	2	1
10	Religionsvetenskap, Utomeuropeiska språk och kulturer, Antik- forskning	2	2	0	0	0
Summa	HS	27	16	6	4	1

- Bgr 1: 3 genusforskningsprojekt (litteratur, konst, musik), 2 genusperspektiv (musik, arkitektur) och 1 genusaspekt (film).
- Bgr 2: 2 svaga genusperspektiv (ekonomisk historia, kulturgeografi) och 1 genusaspekt (kulturgeografi).
- Bgr 3: 3 genusforskningsprojekt (2 antropologi med rättsvetenskaplig inriktning, 1 demografi), 1 genusperspektiv (sociologi).
- Bgr 4: 3 genusforskningsprojekt (alla inom genuskommitténs satsningen på rättsvetenskap med genusperspektiv).
- Bgr 5: 2 genusforskningsprojekt (medie- och kommunikationsvetenskap), 1 starkt genusperspektiv (statsvetenskap).
- Bgr 6: inga projekt har markerats.
- Bgr 8: 3 genusforskningsprojekt (kulturgeografi, historia, idéhistoria).
- Bgr 9: 2 genusaspekter (fonetik), 1 ej genus (lingvistik).
- Bgr 10: 2 genusforskningsprojekt (båda religionsvetenskapliga).

Av de 27 beviljade "genusansökningarna" kunde 16 kategoriseras som genusforskningsprojekt, 6 projekt som innehållande ett framträdande genusperspektiv, 4 som genusaspekter och 1 hade inga genusaspekter alls – alla dessa hade fått markeringen "genus" av beredningsgrupperna. Studerar man alltså kritiskt beredningsgruppernas bedömningar, utifrån hur genusforskning, genusperspektiv och genusaspekter definierats ovan, så är det alltså 22 av de 27 ansökningar som markerats med "genus" som har ett genusperspektiv eller utgör genusforskning.

Som framgår ovan ges markeringen "genus" olika betydelser såväl inom som jämfört mellan beredningsgrupperna. Vad det gäller det sistnämnda "krävs" exempelvis enbart vissa genusaspekter eller inga sådana alls i beredningsgrupp 9 för att en markering om "genus" ska göras, medan exempelvis beredningsgrupp 8 enbart har markerat "genus" för genusforskningsprojekt. Dessa variationer mellan beredningsgrupperna torde hänga samman med, som antytts ovan, genusforskningens olikartade fäste och utbredning inom de olika disciplinerna och, som en följd av detta, den olika stora tillgången på genuskompetenta sakkunniga i beredningsgrupperna.

Men även inom de enskilda beredningsgrupperna finns det variationer: i exempelvis beredningsgrupp 1 finns hela spannet från att "genus" har markerats för genusforskningsprojekt, över sådana med genusperspektiv till genusaspekt. Variationerna bör ha en del med genuskompetens att göra. Det är dock inte så att en enskild ledamot enbart läser ansökningarna från den egna disciplinen eller kompetensområdet: i steg 1 utses åtminstone två föredragande på varje ansökan och ordföranden läser ofta alla ansökningar. Under steg 2 kan dessutom de föredragande bytas ut, så variationerna i tolkningen av begreppet "genus" kan inte enbart bero på enskilda sakkunniga. En slutsats som därför är möjlig att dra är att man inom beredningsgrupperna inte har diskuterat gemensamt vad markeringen "genus" bör stå för.

Samtidigt bör det understrykas att det i beredningsgrupperna sammantaget tycks finnas en större enighet om att reservera beteckningen "genus" till genusforskning och ett klart urskiljbart genusperspektiv än bland de sökande. Som det diskuterades ovan ansåg en stor majoritet (64 procent) av dessa att "genus/genusperspektiv" innefattade att anlägga genusaspekter – starka, svaga eller inga sådana alls på sitt material. Denna kategori omfattar endast 19 procent enligt de sakkunniga i beredningsgrupperna. Dessutom sållade beredningsgrupperna ut 29 ansökningar, med två diskutabla undantag, som själva hade kryssat i genusrutan men som alltså kan och bör ifrågasättas om de alls borde ha gjort det. Man kan alltså säga att beredningsgrupperna varit mindre liberala i sina definitioner av begreppen än de sökande själva.

Ovanstående diskussion om beredningsgruppernas tolkning av vad genusforskning kan innebära ska inte ses som direktiv om att "genus" bara ska

markeras då ansökningen utgör genusforskning. Det handlar snarare om att synliggöra problem och gå vidare i diskussionen.

Sammanfattning:

- De nio beredningsgrupperna inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesrådet får ta emot ett olika stort antal "genus"ansökningar sett i relation till det totala antalet ansökningar i varje beredningsgrupp. Detta kan förklaras med att genusforskningen kommit olika långt inom olika discipliner: de beredningsgrupper där genusforskningen har störst förankring och även funnits längst historiskt sett får ta emot flest "genus"ansökningar.
- Beredningsgruppernas användning av markeringen "genus" varierar, såväl inom samma beredningsgrupp som mellan de olika beredningsgrupperna. Beredningsgrupperna tycks dock, i många fall, ha reserverat markeringen "genus" för antingen genusforskningsprojekt eller projekt med ett tydligt genusperspektiv. Variationerna i användningen tyder på att man inte har haft en tillräckligt grundlig gemensam diskussion i och mellan beredningsgrupperna om vilken betydelse anmärkningen "genus" ska ges.
- 22 av de 27 projekt som beviljats medel och som av beredningsgrupperna markerades med "genus" kan kategoriseras som att de innehåller ett klart genusperspektiv eller utgör genusforskning. Dessa 22 utgör 18 procent av samtliga de 122 beviljade ansökningar som förtecknas på Vetenskapsrådets hemsida. Genusforskningsprojekt eller forskning med genusperspektiv utgör också 18 procent av alla ansökningar ställda till HS. Det ska dock noteras att de så kallade öronmärkta pengarna, som handlades av beredningsgrupp 4, så att säga "hjärper upp" siffran. Utan dem hade siffrorna för beviljade genusforsknings- eller genusperspektivprojekt blivit 16 procent.

Success rates

Det kan nu vara dags att sammanfatta, utifrån de resultat som framkommit ovan, hur utfallet i form av success rates ser ut för dels genuskryssade projekt inom HS över huvud taget, dels de projekt som av beredningsgrupperna markerades med "genus" och dels genusforskning och ansökningar med ett tydligt genusperspektiv. Inom HS totalt beviljades 129 ansökningar av 1003 inkomna, det vill säga 12,9 procent. Av 508 genuskryssade ansökningar beviljades 11 procent, vilket visar att det inte ger några fördelar per automatik att genuskryssa. Däremot är det möjligt att säga att genusforskningsansökningar och ansökningar med genusperspektiv får anslag i nästan samma höga (eller

låga) grad som annan typ av forskning då dessa ansökningars success rate ligger nära (12,2%) ämnesrådets genomsnittliga success rate (12,9%). Då utfallet i dessa tre kategorier ligger relativt nära varandra avviker dock utfallet för de av beredningsgrupperna "genus"markerade projektansökningarna: nästan 21 procent av dessa beviljades anslag. Eftersom grupperna inte förklarat hur de genomfört dessa markeringar är det svårt att entydigt tolka denna siffra, men det kan tänkas att några grupper har gjort sina "genus"markeringar på ett relativt sent stadium i bedömningsprocessen, och därvid enbart tagit sig tid att bedöma de ansökningar som legat i täten för att få anslag. Om vi återvänder till tabell 4 så framgår det där att exempelvis beredningsgrupp 2 har angivit att bara 3 av 162 inkomna ansökningar är "genus"ansökningar, och beviljat dem alla (bland sina totalt 14 beviljade), medan beredningsgrupp 8 av 134 inkomna ansökningar "genus"markerat 6 och beviljat 3 av dem (bland totalt 10 beviljade). Där blir success rate för "genus"markerade således 100 procent respektive 50 procent, att jämföras med respektive gruppers totala success rate på 8,6 procent respektive 7,5 procent. Sannolikt göms där åtskilligt fler projekt bland de avslagna ansökningarna som skulle ha "genus"markerats om denna markering hade genomförts systematiskt på alla inkomna ansökningar. Resultatet blir i vilket fall att success rate för de "genus"markerade kraftigt överskattas, och att siffran 20,6 procent inte är möjlig att ge någon tydlig tolkning utifrån materialets karaktär.

Tabell 6. Success rate: jämförelse genuskryss, "genus"projekt enligt bgr och genusforskning/genusperspektiv HS 2004.

	Inkomna ansökningar	Beviljade ansökningar	Success rate % ansökningar
HS totalt*	1003	129	12,86
Genuskryss	508	56	11,02
Genusforskning/ genusperspektiv	181	22	12,15
"Genus" enl bgr	131	27	20,61

* I summan 1003 ingår förutom 981 HS-ansökningar även 22 ansökningar gällande Konstnärlig FoU. I summan 129 ingår förutom 118 beviljade HS-ansökningar även 11 beviljade bidrag till konstnärlig FoU-verksamhet. Se årsredovisning 2004 för Vetenskapsrådet, tabell 14.

Sammanfattning:

- En beräkning av success rates ger vid handen att chanserna att få anslag inom HS inte automatiskt ökar om forskningsansökningen genuskryssas

då genomsnittlig success rate för hela HS är 12,9 procent, medan success rate för genuskryssade ansökningar är 11 procent.

- Success rate för ansökningar som utgör genusforskning eller forskning med genusperspektiv är 12,2 procent och ligger nära den genomsnittliga success raten inom HS på 12,9 procent.
- Bland de ansökningar som av beredningsgrupperna har markerats med "genus" under någon del av processen är success raten mycket hög – 20,6 procent.

Beviljade medel för genusforskningen 2004

Inom genusforskningen har det sedan länge pågått diskussioner, liksom inom alla andra forskningsområden, om utfallet av genusvetenskapliga projektansökningar. En argumentationslinje menar att genusforskningen missgynnas anslagsmässigt då denna typ av forskning har sämre chanser i konkurrensen med mer traditionella projekt eftersom det inte finns sakkunniga med tillräckligt god genusforskningskompetens i ämnesråd och beredningsgrupper. Förslagen har varit många på hur detta ska åtgärdas. Grovt sett finns två huvudsakliga förslag: det ena går ut på att genusforskningsprojekt ska bedömas av en egen beredningsgrupp bestående av genuskompetenta sakkunniga från olika discipliner. Detta förslag kan sägas innebära en specialiseringsstrategi. Det andra förslaget innebär att bedömningen av genusforskningsprojekt bör ligga ute på ämnesråd och beredningsgrupper: villkoret för detta är dock att genuskompetensen måste vara god i dessa organ. Denna grupp kan sägas omfatta en mainstreamingstrategi. Avsikten med denna uppföljning är inte att yttra sig om vilket förslag som är det rätta, utan att ge ett underlag för fortsatta diskussioner utifrån hur utfallet blev ansökningsomgång 2004 för genusforskningens del.

Nedanstående tabell förtecknar de summor som inom HS beviljades det som här kategoriserats som genusforskning, forskning med genusperspektiv respektive genusaspekter anslagsomgång 2004. Dels förtecknas hela den totala summan som varje enskilt projekt fick (de flesta omfattar tre år men några fick anslag ett eller två år) och dels den del av anslaget som betalas ut under 2005. Det särskilda stödet till genusforskning (ca 3,3 miljoner kr) med inriktning på rättsvetenskap förtecknas separat. Vid ansökningsomgången 2004 var det två projekt från HS som fick anslag ur den så kallade GD-potten: ett av dem var ett genusforskningsprojekt som fick 800 000 kronor ur denna pott, fördelat på två år, vilket har markerats. Summorna är tagna från beslutslista för humaniora och samhällsvetenskap 050214, Vetenskapsrådets hemsida, www.vr.se.

ANSLAG TOTALT	ANSLAG 2005
Genusforskning	Genusforskning
1 501 000	486 000
1 369 000	443 000
3 090 000	1 000 000
1 700 000	500 000
1 075 000 (GD-potten 800000)	400 000
1 020 000	340 000
150 000	150 000
1 824 000	590 000
1 657 000	536 000
1 227 000	427 000
1 619 000	563 000
16 232 000	5 435 000
Genusperspektiv	Genusperspektiv
1 706 000	553 000
1 603 000	788 000
2 796 000	932 000
1 824 000	608 000
1 020 000	340 000
8 949 000	3 221 000 ⁸
Genusaspekter	Genusaspekter
1 456 000	471 000
1 950 000	643 000
270 000	270 000
2 025 000	675 000
5 701 000	2 059 000
Särskilda stödet till genusforskning	
2 100 000	700 000
1 680 000	560 000
1 398 000	452 000
2 479 000	02 000
1 896 000	790 000
9 553 000	3 304 000
Ej genus	Ej genus
1 950 000	650 000

Som framgår ovan går nästan 12 miljoner kronor till genusforskning (det särskilda stödet medräknat) och forskning med genusperspektiv år 2005. Av dessa 11 960 000 kronor består 3,3 miljoner av den särskilda satsningen på rättsvetenskap med genusperspektiv och 8 656 000 av för genusforskningen icke öronmärkta pengar, det vill säga anslag som erövrats i konkurrens med andra projekt i beredningsgrupperna. Summan kan jämföras med den totala summa HS beviljade år 2004 för bidrag till forskare under 2005: denna uppgick till nästan 82 miljoner kronor (inklusive konstnärlig FoU-verksamhet). Åtminstone 15 procent av anslagen gick alltså till genusforskning och forskning med genusperspektiv inom HS, jämfört med att 18 procent av samtliga ansökningar till HS utgjordes av sådana med genusperspektiv eller genusforskning. Genusforskningen är alltså något underrepresenterad ekonomiskt sett bland de projekt som beviljades anslag i förhållande till hur stor del de utgör av den totala summan ansökningar. Det ska dock noteras att det alltid är riskabelt att göra en jämförelse mellan andel ansökningar och andel utdelade medel, då olika projekt innefattar olika typer av kostnader.

Sammanfattning:

- Åtminstone 12 miljoner kronor (av cirka 82 miljoner totalt) gick till genusforskningsprojekt eller projekt med tydligt genusperspektiv inom HS under 2005. Av dessa medel utgjordes 3,3 miljoner kronor av den speciella satsningen på rättsvetenskap med genusperspektiv. Nästan 9 miljoner kronor bestod av anslag som erövrats i konkurrens med andra projekt.

⁸ I beslutslistan som presenterades av HS ämnesråd, finns ett projekt med ett klart genusperspektiv förtecknat (i bgr 3). Men då detta projekt inte återfinns på den officiella beslutslistan som förtecknar 122 beslut, har det inte medtagits i tabellen. Detta projekt tilldelades totalt 2 200 000 kr och 1 000 000 år 2005.

DEN SÄRSKILDA UTLYSNINGEN I GENUSPERSPEKTIV INOM RÄTTSVETENSKAP

Inför ansökningsomgång 2004 utlystes de öronmärkta pengarna (cirka 2,8-3 miljoner eller 10 miljoner kronor fördelade över tre år) med särskild inriktning mot genusperspektiv inom rättsvetenskap. Detta i linje med genuskommitténs uppdrag att stimulera "genusperspektiv inom delområden där sådant perspektiv behövs eller inte är tillräckligt utvecklat" (ur instruktionen för Vetenskapsrådets genuskommitté 031210). Rättsvetenskap, som faller inom HS'ansvarsområde, bedömdes vara just ett sådant lämpligt och viktigt område. För att initiera och få stöd för denna typ av forskning anordnade kommittén också en konferens med detta tema januari 2004 i Stockholm där ett 30-tal forskare deltog och diskussionerna var livliga. Utlysningstexten kom sedan att lyda enligt följande:

Stöd till genusforskning och genusperspektiv i forskningen

Ansökningar gällande genusforskning eller projekt som behandlar ett forskningstema utifrån genusperspektiv skall i år beredas och bedömas tillsammans med övriga ansökningar inom det aktuella ämnesområdet, av respektive ämnesråd. Beslut skall tas av Vetenskapsrådets styrelse.

Den sökande bör på första sidan av ansökningsblanketten ange dels att ansökan gäller/berör Genus samt det relevanta ämnesområdet.

Inom ramen för ett särskilt stöd till genusforskning (ca 2,8-3 miljoner kr) prioriteras forskning med inriktning på **genusperspektiv inom rättsvetenskap**. Denna forskning kännetecknas av att vara problemorienterad i stället för regelorienterad, den är ofta ämnesövergripande både inom juridikens discipliner och i förhållande till andra ämnesområden och den använder vanligen begreppet kön för att studera rättens relation till och konsekvenser för kvinnor och män och genus som ett analytiskt begrepp för att studera rätten som konstruktion. Exempel på angelägna projekt är analyser av välfärdsstaten och socialt medborgarskap, av familjerättens jämställdhetskonskvenser, också ur ett EU-komparativt perspektiv samt manligt våld mot kvinnor uttryckt i handlingar, skildringar av sexualitet och mediebilder.

Beredningsgruppens genuskompetens och handläggning av ärendet

Då genuskommittén år 2004 inte längre hade ansvaret för att bedöma ansökningarna hamnade detta på beredningsgrupp fyras bord. Denna beredningsgrupp för rättsvetenskap och filosofi bestod 2004 av sju personer. Ordförande är professor Sten Lindström, institutionen för filosofi och lingvistik vid Umeå universitet. Övriga ledamöter är professor Torbjörn Andersson, juridiska institutionen, Uppsala universitet, docent Ingar Brinck, filosofiska institutionen, Lunds universitet, professor Staffan Carlshamre, filosofiska institutionen, Stockholms universitet, docent Erik Carlson, filosofiska institutionen, Uppsala universitet, professor Per Cramér, Centrum för Europaforskning, Göteborgs universitet samt professor Marie Sandström, juridiska institutionen, Stockholms universitet.

I diskussioner om bedömningen av genusvetenskapliga projekt menar genusforskare vanligen att genusvetenskaplig kompetens är av största vikt hos de sakkunniga, liksom inom vilket vetenskapsområde som helst. Ett vanligt motargument är att genusvetenskaplig kompetens inte nödvändigtvis är väsentlig hos de sakkunniga – god forskning är god forskning, vare sig den är genusforskning eller forskning inom något annat område och därför behövs inte särskild kompetens hos de sakkunniga.

För att undersöka om genuskompetensen har betydelse för bedömningen just i det aktuella fallet med de öronmärkta pengarna till genusforskning som år 2004 var inriktad på rättsvetenskap, företogs en litteratursökning på beredningsgruppens ledamöter både på Libris och i de fall de fanns, på respektive institutions hemsidor där ibland CV och publiceringar fanns utlagda. Det vill säga, den bedömning av bedömningsgruppens kompetens som gjordes är den som vanligen vederfars anslagsökande då han eller hon får bifoga sin CV inklusive publikationer till forskningsansökningen.

Libris visade sig vara ett inte helt tillförlitligt redskap ur denna aspekt: visst var det möjligt att få fram relevanta titlar som inte i något fall (utom ett undantag) visade att någon av de sju hade skrivit något större verk som kunde tänkas innehålla genusperspektiv. I varje fall framgick det inte av titlarna. Undantaget var Ingar Brinck som var medförfattare till en bok om svenska, kvinnliga 1900-talskonstnärer. På hennes hemsida där också en CV fanns tillgänglig visade det sig att hon utanför den vetenskapliga produktionen hade en stor produktion av artiklar i kvällspress och anmälningar i radio av bland annat feministiskt relaterade verk. Även Marie Sandströms presentation av sig själv på institutionens hemsida gav fler dimensioner

till den rent bibliografiska sökningen som inte avslöjade några verk som av titeln att döma kunde antas innehålla ett genusperspektiv. På hemsidan anges dock att för närvarande står den juridiska metodlärans förhållande till sociala faktorer – främst kön och klass – i fokus för hennes vetenskapliga verksamhet. Sökningar på de resterande medlemmarna i gruppen gav inga kompletterande resultat vad gäller genuskompetensfrågan, utan de två kvinnliga sakkunniga framstod som de mest genuskompetenta.

I telefonsamtal med ledamöter i beredningsgruppen framkom att man betraktade genuskompetensen i gruppen som relativt god. Man hade dock diskuterat att anlita någon utanförstående genuskompetent rättsvetenskaplig forskare, men detta föll på att man inte lyckades hitta något bra namn då de genuskompetenta rättsvetenskapliga forskarna är relativt få. Man menade också att det var beredningsgruppens ansvar att själva sätta sig in i frågan. Ledamöterna i gruppen tyckte att de också hade bra och intressanta diskussioner då de genusinriktade rättsvetenskapliga projekten diskuterades. Man menade också att man gick mycket noggrant tillväga – beredningen av den rättsvetenskapliga specialutlysningen fick ta lång tid. Problemet, som man såg det i beredningsgruppen, var att det över huvud taget inte fanns så många vetenskapligt acceptabla projekt att välja på.

Arbetet i gruppen med beredningen av ansökningarna rörande genusperspektiv inom rättsvetenskap kan enligt ledamöter i beredningsgruppen beskrivas enligt följande: i det första steget lästes alla ansökningar med tre sakkunniga på varje ansökan. Enligt den statistik som gjordes som underlag för GD-potten bedömdes 14 inneha ett genusperspektiv av något slag (av 69 totalt). Enligt ordföranden för gruppen resonerade man inte på det här stadiet utifrån några andra kriterier är strikt vetenskapliga sådana. Fem av de 14 ansökningarna som markerats som "genusansökningar" gick vidare till steg två. Under detta steg skrevs utlåtanden för varje ansökan och utifrån dessa upprättades en prioriteringslista som innefattade tre rättsvetenskapliga projekt med genusinriktning.

Problem 1: det sammanfattande sifferomdömet

En genomgång visar att 18 ansökningar av de 69 som hamnade på beredningsgruppens bord var genuskryssade. Av dem är fyra att hänföra till filosofi vilket alltså gör att beredningsgrupp 4 i praktiken hade att ta ställning till 14 rättsvetenskapliga, genuskryssade ansökningar. En genomläsning av de 14 ansökningarna avslöjar att sju av dem knappast innehåller ett genusperspektiv, än mindre utgör de genusforskning. Alla sju talar dock om att

man ska undersöka både kvinnor och män på olika sätt, men detta problematiseras och teoretiseras ej. Möjligtvis kan man alltså säga att de sju tagit hänsyn till att deras material öppnar för vissa genusaspekter.

Återstår alltså sju ansökningar, varav sex stycken bör betecknas som genusforskning, det vill säga att genus är den centrala kategorin i projekten. Dessutom anknyter projekten till de teorier och metoder som utformats på fältet – eller enkelt uttryckt, det märks att författarna vet vad de skriver om då de är inlästa på området och dessutom själva producerat tidigare forskning inom fältet. Ett av projekten är inte helt tydligt ett exempel på genusforskning: dock är genusperspektivet klart urskiljbart jämsides med ett klass- och etnicitetsperspektiv.

Tre av dessa sju ansökningar beviljades så anslag ur det särskilda stödet med inriktning på genusperspektiv inom rättsvetenskap. Ur ett genusforskningsperspektiv framstår också dessa tre (här kallade A, B och C) som välgrundade utifrån utlysningens karaktär då de alla tycks väl insatta i forskningstraditionen, verkar ha god överblick över fältet och har kunskap om relevant teori inom området. Dessutom utmärks dessa tre projektansökningar, och särskilt två av dem, av att inte enbart förhålla sig till den inomvetenskapliga genusforskningen, utan även till en del till den tvärvetenskapliga. På detta sätt skiljer sig de tre projekten från de övriga. Alla huvudsökande och medverkande ingår dessutom i det/de nätverk som byggts upp av genusforskare inom rättsvetenskapen. Men det finns ett par frågetecken i handlägningsprocessen, varav det första handlar om det sammanfattande sifferomdömet, det andra om överblivna medel.

Var och en av de tre som beviljades anslag fick den sammanfattande siffran 2 (= bra, väl värd stöd från Vetenskapsrådet om medel finns). Skalan är dock på 1-5 där minst 3 (=mycket bra, internationellt konkurrenskraftig forskning), helst 4 (=utmärkt, hög klass i internationellt perspektiv, ledande i Sverige) eller 5 (=ledande, världsledande inom sitt område), bör ges i utvärderingen för att forskningsanslag ska utdelas. Av samtliga 122 projekt som fick anslag från HS år 2004 fanns det inget som hade under siffran 3, förutom just dessa tre från beredningsgrupp 4. I de underlag som finns att tillgå i form av kortfattade yttranden, framgår det att de/den sakkunniga framför allt haft synpunkter på projektens metodologi, men även relationen metod, teori och material eller med andra ord, hur dessa delar hänger ihop (eller inte hänger ihop). Ett sådant problem formuleras som att: "Det är svårt att särskilja teori- och metodresonemang i projektbeskrivningen. Karaktäristiskt för projektet i metodologiskt avseende synes vara dess interdisciplinära och tvärvetenskapliga prägel". Men här kan också skönjas en motsättning mellan den interdisciplinära genusforskningen och den rättsvetenskapliga forskningen som kommer till synes i en formulering som: "Dessutom har

projektet en klar juridisk prägel, vilket är ovanligt i den rättsvetenskapliga genusforskningen, och det är uppenbart att sökanden valt att undvika den för jurister ofta exkluderande genusvetenskapliga vokabulären till förmån för ett mer inkluderande juridiskt språkbruk”. Ledamöter i beredningsgruppen menar att de i efterhand förstått att de var för stränga i sin poängbedömning. Vetenskapsrådets poängsystem passar inte in på juridik, menar de, och de låga siffrorna kan delvis förklaras med att det uppstod en ”kulturkrock”.

Men inte desto mindre fick de tre projekten siffran två av fem möjliga som sammanfattande omdöme av den vetenskapliga kvaliteten.

För att gå vidare i frågan om bedömningen av ansökningarna kontaktades en utomstående genus- och rättsvetenskapligt mycket meriterad sakkunnig. Denna person läste de ansökningar som tilldelats medel och ombads inkomma med en bedömning av dem, dels i form av en kortfattad skriftlig bedömning och dels i form av ett sammanfattande sifferomdöme.

En extern sakkunnigs granskning

Den sakkunniga inleder vad gäller projekt A med att konstatera att projektet består av fem var för sig innovativa delar. ”Huvudfrågan i projektet är hur den konstitutionella jämställdhetsprincipen förverkligas i rättsstaten. Sammantaget kan projektet förväntas ge nya bilder av normativa mönster. Här vill jag referera till professor Anna Christensens forskning. Den visade på att rätten generellt gav skydd för en etablerad position med äktenskapet som undantag. Där gäller numera en annan normativ grundsats; individens personliga frihet. Det var mannens frihet att utan stora ekonomiska uppoffringar kunna upplösa ett äktenskap som slog ut det tidigare skyddet för hustrun. Som exemplet visar angår detta i hög grad förhållanden mellan autonomi och beroende som också är centralt i projektet och en av de mest centrala genusrelaterade frågorna inom juridiken, som av tradition utgått från individen som fri och oberoende. Projektet kan förväntas visa på olika rättviseunderskott samt ytterst visa på alternativ för att undvika reproduktion av ojämställdhet och hur man effektivare kan implementera social rättvisa /.../ Projektet är mycket väl sammansatt. Det har en särskild styrka i ambitionen att utveckla både teori och metod genom en metodologisk syn på teori, och genom att vara problemorienterat, mångdisciplinärt”. ”Projektet stämmer väl med samtliga de exempel på angelägna analysområden som anges i Vetenskapsrådets utlysningstext och skulle enligt min mening även kunna ge en mycket viktig analys av hur dess områden hänger samman med

varann. Projektet kan också ses som strategiskt viktigt för att blottlägga normer i rättes grundstruktur, vilket både bör kunna påverka kommande reformer och inspirera till fortsatt rättsvetenskaplig genusforskning.” Sammanfattande sifferomdöme: 4.

Angående projekt B konstaterar den sakkunniga inledningsvis att ”Projektets bärande fråga är vilka idéer som rätten förmedlar om kvinnor, män och sexualitet. Svaren söks i analyser av hur sexualisering och genus reproduceras i rättsens djupstrukturer för att synliggöra hur samhällseliga föreställningar om genus överförs och reproduceras i rätten på ett nationellt plan, inom Europa liksom internationellt.” Den sakkunniga fortsätter: ”Projektet ska genomföras med både teoretiska och konkreta rättsstudier av olika rättsområden. Det syftar till att integrering av dessa olika rättsområden och olika rättssystem, s.k. ”tvärsnittsperspektiv” som möjliggör en fördjupad och flerdimensionell genusanalys /.../ Projektet syftar också till att utveckla den rättsvetenskapliga genusforskningens teori och analytiska verktyg, via diskursanalys samt maskulinitets- sexualitets- och etnicitetsforskning som inspiratörer. Däri ingår självreflektion rörande manligheten i relation till jämställdhetsfrågorna. Också detta projekt är strategiskt viktigt för att blottlägga normer i rättsens grundstrukturer av värde för såväl reformer som fortsatt rättsvetenskaplig genusforskning.” Sammanfattande sifferomdöme: 4

I sitt yttrande om projekt C noterar den sakkunniga: ”Ett projekt med teori från traditionell rättsvetenskap kompletterad med den rättsvetenskapliga genusforskningen /.../. Projektet kan tyckas enklare att följa än de två tidigare eftersom det stannar på ett rättsområde /.../. Projektet inleds dock med en internationell litteraturstudie som ska täcka såväl rättsvetenskaplig som samhällsvetenskaplig litteratur. Därefter studeras svenska rättskällor. Projektets tredje del är en analys av könsrelaterad argumentation i underrättsdomar och domstolsförhandlingar.” Den sakkunniga konkluderar med att projektet har en stark samhällsrelevans och det sammanfattande sifferomdömet 4.

Det framgår helt klart att den sakkunniga bedömer ansökningarna ur ett mer renodlat genusforskningsperspektiv och att då uppfattningen om den vetenskapliga kvaliteten skiljer sig från beredningsgruppens syn på denna. Beredningsgruppens och den externa sakkunnigas omdömen skiljer sig åt i insikterna i det juridiska systemet. Men framför allt blir skillnaderna tydliga i synen på relationen mellan metod, teori och data som är ett av de fyra kriterier för vetenskaplig kvalitet som listas på det sammanfattande, korta omdöme som skickas ut till alla som beviljats medel. De andra handlar om forskarens/forskargruppens allmänna kompetens, frågeställningens vetenskapliga betydelse samt ansökans originalitet och potential till nydanande forskning. Dessa fyra kriterier betygsätts med siffrorna 1-7. Just frågan

om hur pass väl projekten är underbyggda vad gäller relationen mellan metod, teori och data tycks vara det som mest skiljer beredningsgruppen och den utomstående sakkunniga åt. Den sakkunniga ser kombinationen av tvärvetenskaplig och inomvetenskaplig genusforskning som ett viktigt kvalitetskriterium medan beredningsgruppens bedömning lutar mer åt att prioritera den inomvetenskapliga genusforskningen, för att inte säga den inomvetenskapliga forskningen.

Problem 2: hanteringen av överblivna medel

B och C fick fullt anslag, det vill säga de fick i stort sett de anslag de sökte. Men A:s projekt fick halverat anslag, vilket bör göra det svårt att finansiera alla delprojekt (varav två doktorandprojekt) som ingick i forskningsprogrammet. Sammantaget uppsteg inte summan anslag till hela den summa bestående av öronmärkta pengar man hade till förfogande. Beredningsgrupp 4 fick så att säga pengar över. Vetenskapsrådets styrelse fattade då beslutet att delegera frågan om de överblivna medlen till HS' ämnesråd. Enligt protokollet reserverade sig en styrelseledamot mot detta beslut.

Vid ett möte i HS ämnesråd, där beredningsgrupp fyras ordförande sitter med som ledamot, dryftades frågan vad man skulle göra med dessa överblivna medel. I ämnesrådet framfördes att det fanns andra projekt av hög vetenskaplig kvalitet med rättsvetenskaplig inriktning som det saknades medel för. Därför beslutades på ämnesrådsmötet att två antropologiska projekt med rättsvetenskaplig inriktning från beredningsgrupp 3 (sociologisk, antropologisk och pedagogisk forskning) skulle erhålla resten av de öronmärkta genuspengarna. Dessa två projekt hade båda siffran fyra som sammanfattande omdöme och de huvudsökande är två mycket meriterade genusorienterade antropologer. Här ska inte ifrågasättas vare sig dessa meriterade forskare eller den vetenskapliga kvaliteten på deras projekt, men en berättigad fråga i detta sammanhang är om dessa projekt verkligen faller inom den speciella utlysningens ram då de måste betecknas som antropologisk forskning med genus- och rättsperspektiv och inte som rättsvetenskaplig forskning med genusperspektiv. Avsikten med specialutlysningen var att stimulera till ny forskning inom rättsvetenskap där genusforskningen inte står så stark och inte att stimulera antropologisk forskning där genusforskningen redan är livlig.

Den utomstående genus- och rättsvetenskapligt meriterade sakkunniga fick också läsa de två antropologiska ansökningarna. Bedömaren ansåg att "projektens teman är också mycket intressanta, om än med oklarhet beträf-

fande giltighet utanför de utforskade länderna” och att de ”båda antropologerna framstår som mycket kompetenta, inklusive angående genus” men tyckte att det var svårt att yttra sig om projekten utifrån den egna rättsvetenskapliga sakkunskapen.

Den sakkunniga skriver: ”Frågan som väcks är om dessa projekt är antropologiska eller rättsvetenskapliga. Den frågan har särskild relevans eftersom forskningsmedel utlystes specifikt för att stimulera rättsvetenskaplig forskning p.g.a. att den saknar tillräckligt utvecklat genusperspektiv. Var syftet att stärka svenska rättsvetenskapliga forskningsmiljöer så borde det kanske vara ett minimikrav att svenska jurister i vart fall ingår i projekten för att stöd ska vara möjligt från dessa medel.” I ljuset av ovanstående och även att den utomstående sakkunniga ger forskningsprojekt A de högsta sifferomdömena och menar att projektet ”består av fem var för sig innovativa delar” som samtidigt ger en intressant och relevant helhet, så kan det diskuteras om inte projekt A borde ha fått fullt anslag.

Med anledning av ovanstående finns anledning att diskutera följande punkter:

- Ska de särskilda medlen gå tillbaka till ämnesrådet för utdelning till andra genusvetenskapliga projektansökningar då en beredningsgrupp anser att det inte finns tillräckligt många bra projekt för att dela ut hela summan av de öronmärkta anslagen? Då medel inte kan reserveras för nästkommande år behövs en ingående diskussion om förfarandet vid sådana fall.
- Det finns en motsättning i att Vetenskapsrådet delar ut medel å ena sidan till ”igångsättning av forskning med genusperspektiv inom delområden där sådant perspektiv behövs eller inte är tillräckligt utvecklat”, och å andra sidan till den forskning som ”har högst vetenskaplig kvalitet och bäst främjar förnyelsen av svensk grundforskning”.
- Genuskompetenta sakkunniga bör anlitas åtminstone för beredningen av de öronmärkta medlen i Vetenskapsrådet fortsatta stödjande och finansiering av forskning med genusperspektiv inom eftersatta områden. Detta för att beslutet ska bli så mångsidigt underbyggt som möjligt. I dagens läge är ingen sida helt nöjd: vare sig representanter för genusforskningen eller den icke genusorienterade forskningen. En mångsidig bedömning är dock inte bunden till en särskild beredningsgrupp för enbart genusforskning.

HANTERINGEN AV GENUSKRYSSADE ANSÖKNINGAR

Som det tidigare nämnts var det förknippat med vissa svårigheter att få fram säkra listor över de projektansökningar där genusrutan hade markerats. Svårigheterna hade följande bakgrund: För att få en uppfattning om hur många av de anslagssökande själva som anser att deras projekt berör "genus/genusperspektiv" ombads Vetenskapsrådets IT-enhet att framställa listor som förtecknade de namn som hade kryssat i genusrutan 2004. Denna ruta hade, som framgått ovan, införts bland annat för att en uppföljning som denna skulle kunna göras. Listorna skulle också vara uppdelade efter ämnesråd: HS, M, NT, UVK och LONG (longitudinella databaser). Listor presenterades snabbt av enheten. Men vid en kontroll visade det sig att namn fattades på listan, bland annat flera av dem som erhållit anslag av HS och som på den interna beslutslistan hade fått markeringen att de innehöll ett genusperspektiv eller liknande.

IT-enheten gjordes uppmärksam på detta och så småningom uppdagades varför listan inte var komplett. Man hade nämligen baserat sina listor på de ansökningar som fanns registrerade i VRAPS, Vetenskapsrådets interna databas. Man fick då som resultat 975 namn. När så IT-enheten tog ut listor som baserades på inkomna ansökningar *innan* de registrerades i VRAPS, när de befunnit sig i den så kallade "slussen", blev resultatet ett helt annat, nämligen 1035 ansökningar – en differens på 60 namn.

På de fortsättningsvis så kallade slusslistorna fanns även de namn som saknades i VRAPS-listorna nu med. Hur kan denna skillnad förklaras? Vid stickprovskontroll av de fullständiga ansökningarna i VRAPS visade det sig att hos vissa ansökningar var genusrutan inte ikryssad. Samma ansökningar i slussen var dock ikryssade. Genuskryssningen har alltså försvunnit i något stadium av processen. Hur det gått till och varför är ett mysterium.

En närmare jämförelse begränsat till alla ansökningar inkomna till HS avslöjade ytterligare detaljer. I slusslistan fanns 508 HS-ansökningar och i VRAPS-listan 410. Här fanns alltså en differens på minus 98 namn. En jämförelse mellan listorna visade att vissa ansökningar som ursprungligen genuskryssats hade fråntagits genuskryssat då de hamnade i VRAPS. Men genuskryssningar hade också lagts till i VRAPS. Stickprovskontroller gjordes för att utröna om det fanns någon systematik i tilläggen och borttagandena. Kanske var det så att de som fråntagits sina ikryssningar verkligen saknade genusperspektiv; att de sökande missförstått genusrutan och tolkat den som

obligatorisk? Det visade sig dock inte finnas någon sådan systematik. Flera av de ansökningar som fråntagits sina genuskryss i VRAPS hade ett mycket tydligt genusperspektiv – i några fall handlade det till och med om genusforskningsprojekt. Å andra sidan fanns det också exempel på projekt som verkade felkryssade, som så att säga "förtjänade" att krysset tagits bort. Å tredje sidan kvarstod också projekt, som återfanns på båda listorna, och som även med en synnerligen liberal bedömning av vad ett genusperspektiv innebär, helt klart inte borde ha genuskryssats. Det fanns alltså ingen systematik. Hur detta hela har gått till och varför finns det inget svar på idag. En förklaring som inte kan uteslutas är att detta beror på Vetenskapsrådets IT-system som ännu inte är helt utvecklat, eftersom rådet är en relativt ny myndighet.

Tabell 7. Antal genuskryssade ansökningar i "slussen" och VRAPS, alla ämnesråd 2004.

	Antal inkomna ansökningar	Antal genuskryssade av forskarna själva	Antal genuskryssade ansökningar i VRAPS	Skillnad
HS*	1003	508	410	-98
M	1250	272	256	-16
NT	2273	35	39	4
UVK	315	213	222	9
LONG	25	7	11	4
Summa	4866	1035	938	-97

* Inkl. 22 st. Konstnärlig FoU-verksamhet.

Det kan tyckas som onödigt knappologiskt att uppehålla sig vid denna detalj. Men att det är viktigt för en sådan här uppföljning att diskutera skillnaden mellan dessa listor, visar sig om man ställer de olika listorna, den ena baserad på VRAPS och den andra baserad på det material som fanns i slussen, mot varandra. Listorna från slussmaterialet visar hur de anslagssökande själva värderar sina ansökningar, listorna från VRAPS visar hur någon/några andra värderar ansökningarna. Eller också beror det hela på brister i datasystemet. Syftet med uppföljningen initierad av genuskommittén var bland annat att kartlägga hur stor del av inkomna ansökningar som de anslagssökande själva under punkten "Överväganden" värderat som innehållande "genusperspektiv" och därför valde vi att se slusslistan som den mest acceptabla.

Sammanfattning:

- Det går inte att hundra procentigt säkert säga hur många av de anslags sökande som anser att deras forskningsprojekt utgör genusforskning eller innehåller genusperspektiv eller genusaspekter, då summan av genuskryssade projekt blir olika beroende på vilken databas man använder. Varför vissa forskningsprojekt blir av med eller får ett genuskryss under behandlingen inom Vetenskapsrådet är fortfarande en öppen fråga.

SLUTKOMMENTAR

Denna uppföljning är initierad av genuskommittén i syfte att följa upp beredning och utfall av genusvetenskapliga projektansökningar, främst 2004 års ansökningsomgång. Har då denna uppföljning lyckats uppnå svar på de huvudsyften som formulerades i uppföljningens bakgrund? Frågan måste till en del besvaras nekande då det inte varit möjligt att få fram en hundra procentigt säker redovisning av hur många av de anslagssökande som anser att den egna forskningen innehåller genusperspektiv eller dylikt. Dock har den ena databasen, den så kallade slussen, kunnat ge en någorlunda tillfredsställande uppfattning om detta. För att liknande uppföljningar ska kunna genomföras i framtiden behövs en genomlysning av systemet för att undvika problemet med försvunna genuskruss. Däremot har det andra och tredje syftet uppfyllts.

- Denna uppföljning har tydliggjort att genusforskning inom HS-området utgör ett pluralistiskt och expansivt fält. Den begreppsliga terminologin är också starkt varierande. För att skapa en mer konsekvent behandling av ansökningarna föreslås att uppföljningens begrepp *genusforskning*, *genusperspektiv* och *genusaspekt* ska fungera som redskap i beredningsprocessen. Dessa begrepp bör ges en kort innehållsbeskrivning och vara tillgängliga i Vetenskapsrådets utåtriktade information.
- Den genusvetenskapliga kompetensen behöver stärkas i beredningsgrupperna och genuskommitténs kompetens bör utnyttjas på ett effektivare sätt. Förutom att garantera högsta vetenskapliga kvalitet skall detta också förhindra att öronmärkta satsningar går till annat än de tilltänkta målen.
- Föreliggande undersökning skall användas som modell för uppföljning inom M och NT. Resultaten av de sammanlagda uppföljningarna utgör en operativ möjlighet i ett strategiskt arbete för att göra Vetenskapsrådets satsning och svensk genusforskning till ett nav för europeisk genusforskning.

REFERENSER

Forskningsrådsnämnden (1999): *Utvärdering av FRNs program för genusforskning 1991-1997*, Forskningsrådsnämnden: Stockholm.

Thurén, Britt-Marie (2003): *Genusforskning – Frågor och utmaningar*, Vetenskapsrådet: Stockholm.

Vetenskapsrådets kommitté för genusforskning (2004): *Genusforskning i korta drag* (broschyr), Vetenskapsrådet: Stockholm.

Vetenskapsrådets årsredovisning 2004.

APPENDIX

Jämställdhetssiffror ansökningsomgång 2004

Tabell 8. Alla ansökningar: fördelning inom alla vetenskapsområden 2004 samt success rates.

	Inkomna ansökningar	Beviljade ansökningar	Beviljade ansökningar %
HS	981	118	12,0
M	1250	347	27,8
NT	2273	505	21,7
UVK	315	46	14,6
LONG	25	13	52,0
Konstnärligt FoU	22	11	50,0

Denna tabell visar att av totalt 4 866 ansökningar beviljades 1040 (21,4 procent). Tjugoen procent av de beviljade ansökningarna hade kvinnor som huvudsökande. Det är något mindre än i relation till antalet sökande kvinnor totalt som var 29 procent. Men beviljningsgraden varierar mellan de olika ämnesråden. I 2004 års ansökningsomgång ser andelen kvinnor som beviljats medel, räknat i relation till det totala antalet beviljade ansökningar, ut som följer (enligt Vetenskapsrådets årsredovisning 2004, tabell 11b):

Tabell 9. Andel kvinnliga huvudsökande i inkomna respektive beviljade ansökningar 2004.

	Inkomna %	Beviljade %
HS	34,8	43,4
M	39,8	32,0
NT	17,0	15,2
UVK	48,9	43,5

Som framgår av tabellen var beviljningsgraden lägre för kvinnor än för män med undantag för humaniora och samhällsvetenskap, där kvinnorna i alla åldersgrupper hade högre beviljningsgrad än män.

Drygt hälften, 508 av 1003 (varav 22 konstnärlig FoU-verksamhet), av ansökningarna som var ställda till HS var genuskryssade: 276 stycken eller 54 procent av dessa ansökningar var kryssade av män medan 232 stycken eller 46 procent var ikryssade av kvinnor.

Av de 27 av beredningsgrupperna genusmarkerade beviljade projekten hade 24 kvinnliga huvudsökande och 3 manliga.

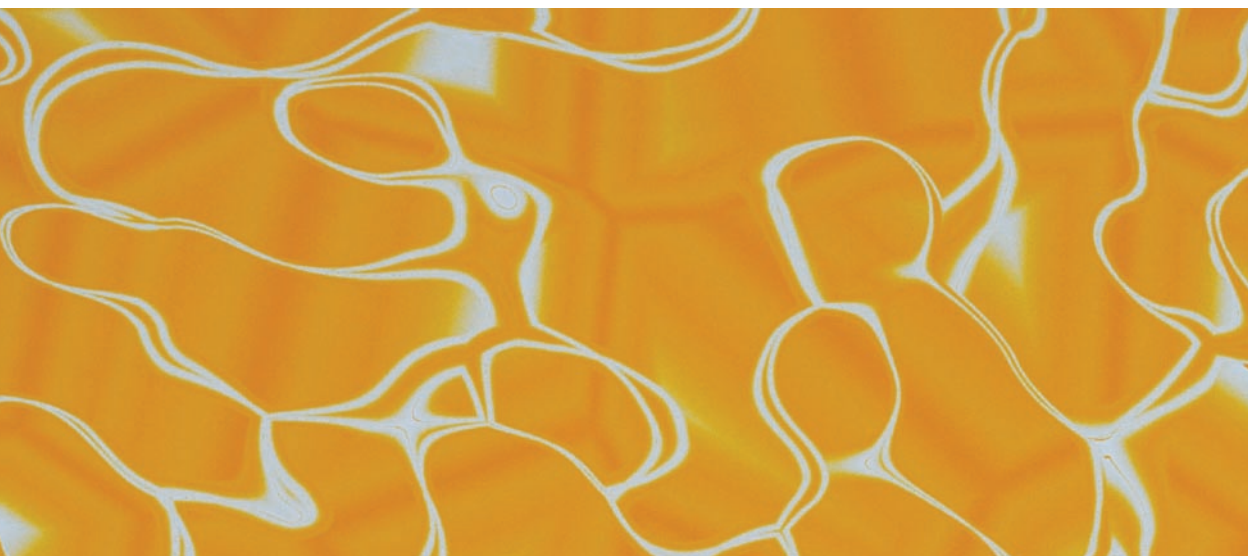
Ett av Vetenskapsrådets uppdrag är att främja genusforskning och verka för att genusperspektiv får genomslag i forskningen.

En tvärvetenskaplig kommitté, som är underställd Vetenskapsrådets styrelse, ska identifiera genusforskningens problem, pröva lösningar samt arbeta med frågor kring vetenskaplig kvalitet och internationalisering. Beredningen av ansökningar om medel till genusforskning och forskning med genusperspektiv sköts däremot av myndighetens fyra ämnesråd.

Hur har då den vetenskapliga kvaliteten hos genusrelaterade ansökningar bedömts? För att få en uppfattning om detta gjorde genuskommittén en uppföljning av 2004 års beredningsarbete inom humaniora och samhällsvetenskap.

Uppföljningen ger svar på frågor som:

- Hur stora anslag delade Vetenskapsrådet ut till genusforskning inom dessa områden?
- Vilken framgång anslagsmässigt hade genusforskningen inom humaniora-samhällsvetenskap jämfört med annan forskning?
- Hur kan genusforskning, genusperspektiv och genusaspekter definieras?

Regeringsgatan 56 103 78 Stockholm Tel 08-546 44 000 Fax 08-546 44 180 vetenskapsradet@vr.se www.vr.se

Vetenskapsrådet är en statlig myndighet som utvecklar och finansierar grundforskning av högsta kvalitet inom alla vetenskapsområden. Vetenskapsrådet arbetar med forskningsfinansiering, strategi och analys samt forskningsinformation. Målet är att Sverige ska vara en ledande forskningsnation.

ISSN 1651-7350

ISSN 91-7307-077-7
